

Institutionen för etnologi, religionshistoria och genusvetenskap

Kandidatuppsats i genusvetenskap

Vårterminen 2016

”Han sa att det är som Arlamjök och någon annan sorts mjök. Båda är mjök men folk föredrar Arla.”

En kvalitativ intervjustudie med nyanlända kvinnliga akademiker
om arbetsintegration i Sverige.

**Stockholms
universitet**

Författare: Malin Averstad Ryd

Handledare: Janne Bromseth

Seminariebehandlad: 30 maj 2016

Tack!

Ett stort tack till mina informanter som med värme delat med sig av sina erfarenheter och upplevelser – utan er hade det inte blivit någon uppsats! Jag vill även passa på att rikta mig till

Janne Bromseth som varit en bättre handledare än jag någonsin hade kunnat hoppas på

- tack för ALLT!

Abstract

Denna uppsats syftar till att, genom kvalitativa intervjuer, lyfta fram och undersöka fyra nyanlända kvinnliga akademikers erfarenheter av arbetsintegration i Sverige. Vilka hinder och möjligheter det innebär samt hur dessa förstås i relation till föreställningar om 'svenskhet'? Studien vilar på ett postkolonialt feministiskt teoretiskt ramverk med fokus på materiellt skillnadsskapande och 'svensk' identitet samt en forskningsbakgrund som belyser utlandsfödda kvinnor som en marginaliserad grupp på svensk arbetsmarknad. Materialet visar på många dimensioner av hinder och möjligheter där informanterna upplever svårigheter att ta sig in på svensk arbetsmarknad. Identifierade hinder är: att inte kunna svenska, att inte ha ett 'svenskt' socialt nätverk, att inte känna till relevant information gällande arbetsmarknadens funktioner och att inte ha en utbildning och erfarenhet som värdesätts. Materialet visar tendenser till att svensk arbetsmarknad är uppbyggd och anpassad efter en önskvärd och normativ 'svenskhet' som omöjligen alla kan uppnå. De som inte passar in i mallen, 'de andra', förväntas anpassa sig och inta andra 'svenska' identiteter och positioner i arbetsmarknadens periferi. Detta som en del av ett reproducerande strukturellt skillnadsskapande.

Nyckelord

Genusvetenskap, integration, arbete, arbetsmarknad, kvinnor, migranter, akademiker, 'svenskhet', postkolonial feministisk teori, kropp, rum.

Innehållsförteckning

1. Inledning och bakgrund.....	1
1.1 Syfte och frågeställning	2
2. Tidigare forskning.....	2
2.1 Exkludering av utlandsfödda på svensk arbetsmarknad	3
2.2 Att vara utlandsfödd kvinna i det svenska arbetslivet	5
2.3 Värdet av en svensk utbildning	6
3. Teoretiskt ramverk och centrala begrepp	7
3.1 Postkolonial feministisk teori	7
3.1.1 Skillnadsskapande	8
3.1.2 'Svensk' identitet	9
4. Metod och material	10
4.1 Kvalitativa intervjuer	10
4.2 Urval och avgränsning	11
4.3 Informanter	11
4.4 Datainsamling	12
4.5 Etiska reflektioner	13
5. Analys	14
5.1 Komma in genom dörren eller stå kvar.....	15
5.1.1 Språk - tröskel eller nyckel?	15
5.1.2 Separata sociala rum – 'vi' och 'dom'	18
5.1.3 Tillgång till information.....	21
5.2 Att hänvisas till väntrummet	22
5.2.1 Att tvingas börja om med svensk stämpel.....	22
5.2.2 Integration kräver tid och energi	25
5.3 Informanternas motståndskraft	27
5.3.1 Kämpa trots motvind	27
5.3.2 Sikta mot framtiden	29
6. Avslutande diskussion	31
7. Käll- och litteraturförteckning.....	33
7.1 Material - intervjutranskriberingar	33
7.2 Tryckta källor	33
7.3 Internetkällor	34
8. Bilagor	35
8.1 Informationsmail till informanter	35
8.2 Intervjuguide	36

1. Inledning och bakgrund

Arbete är den främsta nyckeln till etablering i Sverige. Arbete ger möjligheter att utveckla språket, få kunskap om det svenska samhället och få ett utökat nätverk. Nyanländas kunskaper och färdigheter måste tas tillvara på ett bättre sätt. Det är angeläget att både kvinnor och män får del av effektiva insatser för etablering på arbetsmarknaden. (Regeringskansliet 2015)

Ovanstående citat är taget från regeringens mål för nyanländas etablering. Arbete framställs som nyckeln till väsentliga delar av integrationsprocessen men trots detta är vägen till arbete lång för utlandsfödda, inte minst för kvinnor. År 2013 befann sig 1,1 miljoner utlandsfödda människor mellan 20 och 64 år i Sverige. Av kvinnorna i denna kategori var 55 procent förvärvsarbetande medan motsvarande andel för Sverigefödda kvinnor var 81 procent (SCB 2015). Kvinnliga migranter¹ är en marginaliserad grupp på svensk arbetsmarknad och framställs ofta som problem (de los Reyes 1998:13). Stereotypa föreställningar skapar en bild av 'invandrarkvinnan' som avviker från det dominerande svenska kvinnoidealet – hon blir 'den andra' (de los Reyes 1998:22).

Sverige har sedan andra världskriget varit ett stort invandringsland och invandringen har över tid ändrat karaktär och de som idag migrerar till Sverige kommer från många delar av världen och med helt olika motiv. Det är därför viktigt att se till den utlandsfödda befolkningen som en heterogen grupp (SCB 2013). I en tid av globalisering och internationella migrationer ökar mångfalden bland Sveriges befolkning och därför blir främjandet av integration en viktig del av det framtida arbetet (SCB 2013).

Mot bakgrund av detta är det därför relevant att lyfta kvinnliga migranternas egna berättelser och låta de själva sätta ord på situationen. Eftersom det även visat sig att utlandsfödda med hög utbildning har svårare att få ett arbete som överensstämmer med deras utbildningsnivå än inrikes födda blir det intressant att undersöka just högutbildades erfarenheter (Sauli 2015).

Sedan hösten 2015 har den ökade invandringen, till följd av bland annat kriget i Syrien, fått stor medial, social och politisk uppmärksamhet i Sverige. Detta gör uppsatsens område till ett dagsaktuellt ämne. Jag anser att fokus ofta ligger på *om* och i så fall *hur* Sverige ska ta emot migranter och flyktingar i ett inledande skede. Denna studie kommer därför fokusera på hur

¹"En migrant är en person som lämnat sitt hemland och befinner sig i ett annat land, antingen tillfälligt eller permanent" (Amnesty International 2016).

integrationsprocessen upplevs inifrån och vad det innebär att bli officiellt accepterad i ett nytt samhälle med specifikt fokus på högutbildade² nyanlända kvinnors erfarenheter.

1.1 Syfte och frågeställning

Studien syftar till att, med hjälp av kvalitativa intervjuer, lyfta fram och undersöka fyra nyanlända³ kvinnliga akademikers personliga erfarenheter och upplevelser av arbetsintegration i Sverige. Vidare är syftet att med ett postkolonial feministiskt perspektiv analysera informanternas berättelser i relation till skillnadskapande och föreställningar om 'svenskhets'. För att nå mitt syfte har jag valt att fokusera på följande frågeställningar:

- Vilka möjligheter/hinder upplever nyanlända kvinnliga akademiker på arbetsmarknaden i Sverige?
- Hur kan detta, utifrån ett postkolonialt feministiskt perspektiv, förstås i relation till föreställningar om 'svenskhets'?

2. Tidigare forskning

Integration som forskningsfält är omfattande och mångfacetterat. Uppsatsen kommer fokusera på tidigare svenska studier, även om det internationella utbudet är stort. Detta för att studien är inriktad på en svensk kontext och eftersom min teoretiska ansats dessutom fokuserar på nationers fysiska rum och nationella identiteter anser jag detta vara en relevant avgränsning. Den forskning jag valt att redogöra för anser jag vara central för min studie och mina informanternas livssituation men representerar nödvändigtvis inte det mest centrala i forskningsfältet om integration som helhet.

Vidare kommer den tidigare forskning som redogörs för vara präglad av uppsatsens teoretiska inriktning mot postkolonial feministisk teori då detta representerar det forskningsfält som studien anknyter till. Mina informanter har alla utomeuropeiskt ursprung (se avsnitt 4.3) men ibland refererar jag i texten till 'utlandsfödda'. Att tala i dikotomiska termer som 'utlandsfödda' och 'Sverigefödda' riskerar onödigt kategorisera människor och skildra homogena grupper av människor men eftersom tidigare forskning inte alltid anger närmare förklaring väljer jag att ändå använda begreppet. Jag är dock medveten om att det är en tunn linje mellan att använda begrepp

² 'Högutbildad' syftar till att ha genomfört en minst tre år lång eftergymnasial utbildning (se SCB 2016). Likaså gör 'akademiker' som används vidare i uppsatsen.

³ 'Nyanlända' syftar till människor som haft uppehållstillstånd i Sverige i max tre år. Denna definition används på samma sätt som arbetsmarknadsutbildningen *Korta Vägen* använder för sina deltagare. Se avsnitt 4.2.

och kategoriseringar för att påvisa förekomsten av ojämlikhet och att det i själva verket ska leda till stigmatisering (de los Reyes & Wingborg 2002:13). Jag har därför valt att byta ut begreppet "invandrare" då detta oftare används i negativa ordalag och riskerar få stigmatiserande effekt (de los Reyes et al. 2005).

Detta avsnitt kommer att vara uppdelat i följande underrubriker som baseras på fokusområde: *exkludering av utlandsfödda på svensk arbetsmarknad, att vara utlandsfödd kvinna i det svenska arbetslivet och värdet av svensk utbildning.*

2.1 Exkludering av utlandsfödda på svensk arbetsmarknad

Det finns mycket forskning som belyser svårigheter för utlandsfödda att få arbete samt analyserar den svåra situationen de ofta hamnar i väl inne på den svenska arbetsmarknaden. Forskning om invandring och invandrare var under 1960- och 1970-talet stramt styrd av myndigheter som främst ägnade sig åt åtgärdsinriktad forskning som ämnade ge underlag för policy och reformer (Knocke 1991:5). Med tiden har forskningen breddats och forskningsområdet har belysts från fler håll. Sverige har länge varit ett land som tagit emot många migranter men sedan 1980-talet har invandrare i Sverige haft lägre anställningsfrekvens och högre arbetslöshet än Sverigefödda och på arbetsmarknaden har de erhållit en underordnad position (Behtoui 2006:3, Berggren & Omarsson 2001, Ekberg & Rooth 2004:21f).

En rapport gjord på uppdrag av Integrationsverket⁴ beskriver hur personer med utländsk bakgrund ofta blir porträtterade som problem vilket ur många aspekter försvårar integrationsarbetet (de los Reyes & Wingborg 2002:7). När samhället säkerställer accepterade normer och mönster på arbetsmarknaden där vissa invandrare inte passar in blir de av majoritetssamhället framställda som potentiella, problematiska hot (Knocke 1991:6). Knocke (ibid.) pekar på hur det ofta skylls på migranternas 'kultur' om deras beteenden inte följer majoritetssamhällets vedertagna mönster och migranterna bedöms agera 'avvikande' och 'problematiskt'. En sådan kulturrasism och vidare stigmatisering påverkar utlandsföddas möjligheter i det svenska samhället (Svanberg & Tydén 1999). Stigmatisering syftar här till att den socialt konstruerade identiteten hos en person skiljer sig gentemot den faktiska identiteten som formats av personens livserfarenheter, vilket är anledningen till att någon avskärmas från samhället (Behtoui 2006:16).

Forskning undersöker vilka orsaker som kan finnas till att utlandsfödda exkluderas från arbetsmarknaden. Många studier har visat att 'bristande' kunskaper i svenska kan leda till

⁴ Integrationsverket var en statlig myndighet mellan 1998 och 2007 vars uppgifter idag tagits över av bland annat Migrationsverket. (Se Nationalencyklopedin 2016).

uteslutning på arbetsmarknaden trots stora tveksamheter kring hur denna bedömning görs och om språknivån överhuvudtaget är relevant för arbetsuppgifterna (de los Reyes & Wingborg 2002:23). Alireza Behtoui (2006) undersöker om förutsättningar såsom kön, ursprungsland och utbildningsnivå eventuellt påverkar invandras möjligheter på arbetsmarknaden. Studien visar på ett samband mellan socialt nätverk och arbetslivserfarenhet samt utbildningsnivå och menar att en större tillgång till socialt nätverk ökar arbetsmöjligheter. Utlandsfödda människor har ofta brist på, för arbetsmarknaden relevanta, sociala nätverk och får därför begränsade möjligheter till arbete, speciellt när det kommer till arbeten som överensstämmer med deras faktiska erfarenheter och utbildningsnivå (ibid:21). Det är således inte bara kompetens och erfarenhet som avgör om en får arbete eller inte. Här har forskning om diskriminering på arbetsmarknaden försökt hitta andra förklaringar.

Lagen mot etnisk diskriminering gick igenom först 1994 och forskning visar på tendenser till etnisk diskriminering på den svenska arbetsmarknaden baserat på exempelvis bakgrund och/eller utseende⁵ (de los Reyes & Wingborg 2002:9, Hassan 2000, Lange 2000:125). Dessutom riskerar utomeuropeiska invandrare att i större utsträckning erfara diskriminering, vilket är intressant i relation till denna studie eftersom informanterna alla kommer från länder utanför Europa (de los Reyes & Wingborg 2002:34). Utöver de uppenbara ekonomiska konsekvenser som medföljer att stängas ute från arbetsmarknaden belyser även empiriska studier hur utlandsfödda arbetssökande som upplevt diskriminering ofta bär på en känsla av att inte bli bemött med respekt (Yazdanpanah 2008:93). Anders Langes (2000:125f) undersökning, gjord på uppdrag av Integrationsverket, identifierar en *"samstämmighet i åsikter om en »etnisk dominansrangordning»"* där både majoritetsbefolkningen och de utlandsfödda är överens om att olika invandrargrupper erhåller olika status. Rangordningen baseras på *"social distans, upplevd olikhet och tillskriven prestige eller status"* (ibid:126). De grupper som rapporterar mest diskriminering är även de grupper som hamnar långt ner på rangordningslistan (ibid.). Upplevd diskriminering påverkar hur väl en känner sig hemma i Sverige och har en negativ inverkan på ens psykiska välmående (ibid:128ff). Det skapar större sociala klyftor mellan Sverigefödda och utrikesfödda och bidrar till mindre förtroende för samhällsliga institutioner och politik samt en mer negativ uppfattning av *"attitydklimatet"* i Sverige (ibid:135ff).

⁵ Det handlar exempelvis om hudfärg, klädsel eller slöja.

2.2 Att vara utlandsfödd kvinna i det svenska arbetslivet

Forskning om invandrare på arbetsmarknaden har kritiserats för att vara könsblind, medan kvinno- och genusforskningen har kritiserats för att inte inkludera ras/ethnicitet⁶ i sina analyser. Därför faller de invandrade kvinnorna mellan stolarna (de los Reyes 1998:13). Med ett postkolonialt feministiskt perspektiv kan en belysa maktpositioner inom feminismen genom att kritisera att endast *”berättelser och definitioner som konstruerar kvinnlighet utifrån svenskfödda, vita, heterosexuella, välutbildade, medelklasskvinnor”* får ta plats i diskussionen (de los Reyes et al. 2012:13). Wuokko Knocke är framstående inom svensk arbetslivsforskning när det kommer till att förstå hur könsmaktsordningen framträder inom det svenska arbetslivets diskriminerande och rasistiska strukturer. Hon var tidig med att undersöka hur klass, kön och etnicitet påverkar arbetslivet och människors situation inom det (ibid:11). I artikeln *”Invandrade kvinnor – vad är »problemet?»* beskriver Knocke (1991:4ff) hur invandrade kvinnor tillhör en av samhällets mest osynliggjorda och marginaliserade grupper, inte minst på arbetsmarknaden.

När väl invandrade kvinnor explicit omnämns inom forskning och samhällsdebatter framställs de ofta som *”bärare av problemegenskaper”*, sårbara, familjebundna, tyngda av traditioner och kulturarv, kontrollerade av sina män samt i behov av hjälp (ibid.). Bekymren att komma in på arbetsmarknaden har antagits bero på migranterna själva och de mekanismer och strukturer i majoritetssamhället som både skapar och reproducerar denna underordning har enligt Knocke osynliggjorts (ibid.). I en intervjustudie från 1986⁷ beskrivs hur stereotypen av invandrade kvinnor korrigeras och nyanseras då kvinnorna får prata om sin situation utifrån sin egen position och dessutom synliggjordes vilka problem de uppfattade fanns på den exkluderande arbetsmarknaden (ibid:9). Studien visar på att arbetsgivare sällan verkar tycka att de invandrade kvinnorna är värda att satsa på. De ses inte som gynnsamma resurser att låta utbildas och utvecklas på arbetsmarknaden (ibid.). Detta är en viktig aspekt i den forskningsbakgrund som denna uppsats vilar mot. Jag kommer nedan lyfta ett par nyare empiriska studier där kvinnliga migranter i Sverige får komma till tals, för att tydligare visa på tidigare studier som ligger nära min egen.

Maria Hassan (2000) har, på uppdrag av Kista stadsdelsförvaltning gjort ett intervjuprojekt där tolv utlandsfödda kvinnor berättar om sina arbetsintegrationsupplevelser och vardagsstrategier. Informanternas erfarenheter skiljer sig åt men många talar om att arbete innebär social status och är viktigt för att nå ekonomisk frihet (ibid:12). Olika arbeten visar sig kunna ha olika stor inverkan

⁶ När jag använder begreppet 'ras' syftar jag till föreställningar om ras som en social konstruktion och inte som en essentialistisk egenskap (Hübinette et al. 2012:13). Då ras och etnicitet likställs hos författaren jag refererat till väljer jag att göra detsamma.

⁷ I *”Invandrade kvinnor – vad är »problemet?»* (Knocke 1991:4) refererar Knocke till en tidigare studie hon själv gjort 1986, dock har jag inte lyckats få tag på originalkällan.

på integrationen och att de utlandsfödda kvinnorna upplever många hinder för att komma in på den svenska arbetsmarknaden, såsom språkbarriärer och diskriminering (ibid.). Liknande tankar hittar vi i Soheyla Yazdanpanahs (2008) avhandling *Att upprätthålla livet – om lågavlönade mödrars försörjning i Sverige*. Yazdanpanah har intervjuat både Sverigefödda och Iranfödda kvinnor om deras relation till olika aspekter av försörjning. Studien visar att de Iranfödda kvinnornas tillgång till, och storlek på, inkomstkällor främst påverkas av deras 'etniska bakgrund' (ibid:124). Studien belyser vidare hur begränsad tillgång till lönearbete, brist på för marknaden 'rätt' socialt nätverk samt reducering av värdet av utbildning och arbetslivserfarenheter från Iran tyder på en etnisk diskriminering (ibid.). Informanternas utomeuropeiska ursprung har alltså haft negativ inverkan på deras situation (ibid:85f).

2.3 Värdet av en svensk utbildning

Bland den tidigare forskningen finns studier som fokuserar på hur utbildning påverkar arbetsintegrationen. Det visar sig ofta vara svårt att få en utländsk utbildning erkänd i Sverige och kompetensen hos utlandsfödda akademiker verkar inte tas tillvara på (Helgesson 2000).

En rapport utförd på uppdrag av arbetsmarknadsstyrelsen som jämför arbetsmarknadssituationen för utlandsfödda respektive Sverigefödda akademiker visar att endast 40% av de utlandsfödda akademikerna har ett kvalificerat arbete, medan andelen för de Sverigefödda ligger på 90 % (Berggren & Omarsson 2001). Studien visar även att sannolikheten att få ett kvalificerat arbete delvis avgörs av ursprungsland, utbildningsland samt hur den utländska utbildningen värderas i Sverige. En svensk utbildning väger tyngst och studien pekar på en onyttjad kompetens och arbetskraft hos utlandsfödda akademiker som har hamnat på 'fel plats' på den svenska arbetsmarknaden (ibid:3ff).

Det finns ett flertal empiriska studier som även visar på svårigheten för utlandsfödda akademiker att få ett kvalificerat jobb som stämmer överens med deras utbildningsnivå och kompetens (Hassan 2000, Yazdanpanah 2008). Lange (2000:125) visar även att högutbildade invandrare tenderar att rapportera diskriminering i större utsträckning än lägre utbildade invandrare. I Yazdanpanahs (2008:65) avhandling har alla Iranfödda kvinnor deltagit i arbetsmarknadspolitiska åtgärder, såsom kurser och praktik, som samtliga var inriktade mot lågavlönade yrken oavsett tidigare utbildning och arbetslivserfarenhet. Linda Helgesson (2000) belyser med en intervjustudie hur högutbildade migranter har svårt att komma in på svensk arbetsmarknad eftersom de flesta arbeten förmedlas via informella kontakter och inte genom arbetsförmedlingen. Helgesson (2000) diskuterar risken av att stora hinder för arbete kan leda till minskat självförtroende, tappad framtidstro och att en helt enkelt ger upp.

Denna studie tar avstamp i resultatet av de tidigare kvantitativa studierna för att komplettera den kvalitativa delen av forskningsfältet, vilken är i behov av fler empiriska studier.

3. Teoretiskt ramverk och centrala begrepp

För att försöka förstå nyanlända högutbildade kvinnors situation på svensk arbetsmarknad lutar sig uppsatsen mot ett postkolonialt feministiskt teoretiskt ramverk som belyser en såväl könad som etnocentrisk arbetsmarknad där föreställningar om utomeuropeiska kvinnliga migranter eller flyktingar bidrar till att skapa och upprätthålla skillnadsskapande strukturer. Avsnitten inleds med en övergripande ingång till postkolonial feministisk teori för att sedan specificeras i två underrubriker som berör *skillnadskapande* av kropp och rum samt *'svensk' identitet*.

3.1 Postkolonial feministisk teori

Postkolonial teori är en kritik mot den maktobalans mellan öst och väst samt den hegemoniska vithetsnormen som lever kvar sedan kolonialtiden och menar att detta måste belysas, ifrågasättas och förändras. Två klassiska teoretiker som blivit förgrundsfigurer till postkolonialismen är Frantz Fanon och Edward Said. De beskriver relationen mellan västerlandet och orienten, väst och öst, som ett ojämnt maktförhållande präglad av dominans och underordning. Frantz Fanon (1997) refererar i *Svart hud, vita masker* till svåra erfarenheter av att vara svart i en värld som formats av vit kolonialism. I *Orientalism* skriver Edward Said (1997) om hur västerlandet tar sig makten att skapa bilden av icke-västerländska kulturer för att sedan kunna spegla sig i för att kunna bekräfta sig själv. Öst blir *"den Andra"*, det främmande och avvikande. Dessa tidiga teoretiker har senare kritiserats för att vara könsblinda – därav postkolonial feministisk teori.

Under 1980-talet förenades de postkoloniala tankarna med feministisk teori då främst svarta och färgade feminister riktade stark kritik mot den dominerande feminismen som ansågs definiera kvinnoförtryck utifrån ett alltför etnocentriskt perspektiv och på så vis exkluderade många kvinnor (Knocke 1991). Postkolonial feministisk teori växte på så sätt fram och för alltså samman feminismens kritik av den hegemoniska mansnormen med postkolonialismens kritik av den hegemoniska vitheten och inkluderar både kön och ras/etnicitet i sin maktanalys (de los Reyes 2011:17f, 21). Perspektivet syftar till ett intellektuellt samtal som ifrågasätter globala maktordningar och kopplar dessa till sexism, rasism och heterosexism (ibid:31).

Föreställningar om en homogen 'kvinnlighet' och ett universellt system som osynliggör existerande maktskillnader kvinnor emellan och därför ignoreras kvinnoförtryck som baseras på

föreställningar om ras, etnisk tillhörighet och klass. Den etablerade feminismen anses alltså utforma politiska strategier grundade på en etnisk blindhet och förbiser skillnadsskapande grunder som faktiskt påverkar kvinnors tillvaro. Paulina de los Reyes (et al. 2012:12) menar att en stark indikator på att exempelvis klass och etnicitet utgör skillnadsmarkörer mellan kvinnor i Sverige är det faktum att lågutbildade kvinnor, ensamstående mödrar och invandrade kvinnor allt oftare erhåller begränsad tillgång till arbetsmarknaden.

Genom att inte inkluderas i den hegemoniska feminismen har 'invandrarkvinnor' genom åren ställts utanför den svenska kvinnokampen som därmed reproducerar bilden av 'den andra kvinnan' som avvikande från normen. Hon fråntas sin subjektivitet (ibid:13).

En intersektionell förståelse av identitet ligger till grund för uppsatsens postkoloniala feministiska teoretiska ramverk. Intersektionalitet är en viktig del av feministiska maktanalyser och belyser hur makt organiseras utifrån fler socialt konstruerade kategorier såsom kön, klass, föreställningar om ras och etnicitet (de los Reyes et al. 2012:25, de los Reyes 2011:11). En intersektionell läsning av makt pekar på en *"multidimensionell konstruktion där kön- klass och ras/ etnicitet är konstituerande (bärande) principer"* (de los Reyes et al 2012:25). Min studies informanter är utomeuropeiskt födda kvinnor med akademisk bakgrund och deras identitet samt situation påverkas därför både av att vara rasifierade⁸ kvinnor, högutbildade, migranter samt den nationalitet de har. Det intersektionella perspektivet bidrar därför till att nyansera uppsatsens material genom att belysa fler maktasymmetrier som kan påverka informanternas situation – och således visa på ett mångbottnat skillnadsskapande på arbetsmarknaden.

3.1.1 Skillnadsskapande

Begreppet *skillnad* är väl använt inom postkolonial feministisk teori och många har försökt axla uppgiften att teoretisera begreppet. Avtar Brah är en av dem. Hon beskriver skillnad som ett mångfacetterat begrepp som bör analyseras utifrån sammanhang, skillnad ses som ett kontextbaserat fenomen (Brah 1996). I denna uppsats kommer Brah att ligga till grund för att identifiera skillnadsmarkörer och undersöka *hur* skillnad skapas. Skillnadsskapande leder ofta till hierarkiskt ordnade kategorier inom vissa givna förhållanden – politiska, kulturella och ekonomiska – som sällan kommer utan värdering (Brah 1996:106). Skillnadsskapande mellan människor kan få materiella implikationer men en kan även vända på det och mena att skillnadsgörandet faktiskt tar avstamp i det materiella (Weedon 1999:146).

⁸ Rasifiering syftar till den rasifieringsprocess som medföljer föreställningar om ras och där "sociala betydelser knyts till kroppsliga tecken" vilket leder till att människor kategoriseras baserat på deras kroppar (Lundström 2012 s.191).

Jag kommer i uppsatsen att applicera Brahs tankar om skillnad som mångbottnat och kontextbaserat på Sara Ahmeds (2001) idéer om den 'vita kroppen' och det 'vita rummet', vilka jag kommer redogöra för nedan. Genom att kontextualisera begreppen och perspektivet till Sverige omfattar de istället den 'vita svenska kroppen' och det 'vita svenska rummet'. Informanterna blir då rasifierade kroppar i ett 'vitt svenskt rum', vilket blir ett intressant verktyg för att besvara uppsatsens frågeställningar.

Den postkoloniala tänkaren Sara Ahmed (2011:26) menar att rasifieringsprocesser påverkar kroppars möjligheter olika och på så vis skapas skillnad mellan människor. Hon talar om hur vithet ofta osynliggörs eftersom vita kroppar 'passerar' okomplicerat. Vita kroppar lever ett bekvämt liv, behöver inte konfronteras med sin vithet och passerar därför obemärkt förbi. Icke-vita kroppar blir tvärtom ständigt påmind om sin kropp som rasifierad och finner sig själva ofta i obekväma situationer (ibid:135ff). Ahmed belyser vita människors privilegier och osynliggörandet av de maktstrukturer som grundar sig på kroppars rasifiering.

I *Vithetens hegemoni* beskriver Ahmed (2011) hur vithet besitter en hegemonisk position och hur den västerländska världen är utformad och anpassad efter den vita kroppen. Hon talar om en institutionaliserad vithet och syftar till hur samhällliga institutioner skapar 'vita rum' där endast vita kroppar är tänkta att vara och känna ömsesidig samhörighet och närhet till varandra. Andra kroppar exkluderas från dessa rum och därmed är det materiella utgångspunkten för skillnadsskapande (ibid:136).

I uppsatsens kontext skapas alltså en hegemonisk vithet, och en hegemonisk 'svenskhets', 'vita svenska rum' som vidare skapar en kollektiv tillhörighet där inte 'icke-vita icke-svenska kroppar' passar in och får istället representera det främmande som kan ses som ett hot mot den uppbyggda 'svenska' gemenskapen – en 'svensk' identitet.

3.1.2 'Svensk' identitet

För att ytterligare kontextualisera och beskriva hur jag kommer använda mig av postkolonial feministisk teori kommer detta avsnitt diskutera föreställningar om 'svensk' identitet som knuten till en 'svensk' historia.

Paulina de los Reyes diskuterar hur bilden av Sverige som nation är nära sammankopplat med ett flertal diskurser, såsom jämställdhetsdiskursen, vilka blir svåra att ifrågasätta eftersom de även antas tillhöra 'svensk' historia (de los Reyes et al. 2012:15). Historia kan fungera som ett gränsdragande verktyg som skapar ett 'vi' och ett 'dom' där 'vi'-et inkluderas i den nationella identiteten medan 'de andra' inte gör det. I exempelvis feminismens fall innebär detta ett

skillnadskapande mellan de kvinnor som antas, och de kvinnor som inte antas, ha rätt till kvinnorörelsens, jämställdhetens och vidare även Sveriges historia (ibid.).

Då 'svensk' identitet antas sluta vid nationens fysiska gräns och innefattar en föreställd gemensam 'svensk' kultur kommer kvinnor med rötter utanför Sveriges territoriella gränser inte inkluderas i denna. De kommer att exkluderas från den 'svenska kvinnans' identitet och sociala tillhörighet och framställas som avvikande främlingar (ibid.). Detta blir extra aktuellt för denna uppsats eftersom detta främlingsgörande och skapandet av 'de andra' framträder tydligt när nationella gränser passeras vid en ökad globalisering och internationella migrationer. "*Nationens och kulturens murar*" omger och skyddar jämställdhetens Sverige vilket resulterar i en föreställd gemensam nationell kultur (ibid.).

Den svenska feminismen har blivit "*ett uttryck för nationell överlägsenhet*" och den svenska jämställdhetsmodellen fungerar som en skillnadsmarkör gentemot övriga länder eller 'andra' kvinnor och män (de los Reyes 2001:32). Ovanstående tankar fokuserar främst på den svenska jämställdhetsdiskursen som nära sammanflätad med 'svensk' identitet och historia. Jag väljer dock att utveckla dessa då jag menar att 'svenska' identitet och mentalitet ofta antas innebära även solidaritet, jämlikhet, öppenhet och alla människors lika värde. Mot bakgrund av detta ställer jag frågan – var hamnar rasifierade, kvinnliga migranter i detta?

4. Metod och material

I följande avsnitt redogörs för studiens metod och material. Metoden som använts är kvalitativa intervjuer och materialet består av transkriberat material från fyra semistrukturerade djupintervjuer. Metod för bearbetning och analys kommer att presenteras under rubriken *Analys*. Detta avsnitt är kronologiskt uppdelat i följande underrubriker: kvalitativa intervjuer, urval och avgränsning, informanter, datainsamling samt etiska reflektioner.

4.1 Kvalitativa intervjuer

En kvalitativ intervjumetod är en relevant metod när, liksom hos denna studie, syftet är att undersöka personliga upplevelser och erfarenheter (Dalen 2015, Kvale & Brinkmann 2009). Vid metodavvägningen fokuserade jag på att informanterna vid intervjutillfället skulle känna sig trygga med att de inte ifrågasätts eller jämförs med andra samt att det skulle finnas tid och möjlighet för följdfrågor och utveckling av resonemang. Därför uteslöt jag exempelvis gruppintervjuer och valde istället att utföra enskilda semistrukturerade intervjuer. Det innebär att jag i förväg utformat en

intervjuguide med formulerade områden, ämnen och frågor (se bilaga 8.2). Den semistrukturerade intervjun behöver nödvändigtvis inte följa den utskrivna ordningen, vilket jag inte heller gjorde, men intervjuguiden finns med som stöd för att rikta samtalet mot studiens fokusområde (Dalen 2015:34). Intervjun var uppbyggd som en tidslinje där vi gick igenom deras första tid i Sverige, deras nuvarande situation och tankar om framtiden. Detta för att eventuellt kunna identifiera viktiga aspekter som varit hinder och möjligheter i olika skeden.

4.2 Urval och avgränsning

Jag har kommit i kontakt med samtliga informanter via *Korta vägen* (se Korta vägen 2016) - ett samarbete mellan universitet och arbetsförmedling i olika delar av landet som tillhandahåller arbetsmarknadsutbildning för nyanlända akademiker. *Korta vägens* deltagare har minst tre års utbildning på universitetsnivå och har haft uppehållstillstånd i Sverige i max tre år, vilket passade mitt strategiska urval kring nyanlända akademiker. Urvalsprocessen började med ett besök på tre av *Korta vägens* föreläsningar, där jag presenterade mitt examensarbete för deltagarna. Efter detta kom jag via mail i kontakt med åtta personer som identifierar sig som kvinnor (se bilaga 8.1). Av dessa åtta var det sedan fyra kvinnor som valde att ställa upp på intervju. Denna studie kan således inte räknas som generaliserbar och informanternas upplevelser och åsikter kan inte representera en större grupp människor, inte heller de övriga informanterna.

Informanterna är alla rasifierade kvinnor från utomeuropeiska länder: Irak, Kuba, Syrien och Indien. De är mellan 30-40 år gamla. Spridningen gällande kvinnornas ursprungsland bidrar till en mer heterogen framställning av kvinnliga migranter i Sverige. Faktumet att de alla har en akademisk bakgrund anser jag blir extra intressant då jag ser det stå i kontrast till de stigmatiserande föreställningar om kvinnliga migranter som tillskrivs negativa egenskaper. Det informanterna har gemensamt är dock svårighet att få ett kvalificerat arbete som är relevant för deras utbildning och erfarenhet.

4.3 Informanter

Nedan presenteras studiens informanter. Samtliga namn är av konfidentialitetsskäl ändrade. En viktig aspekt att ha i åtanke är att informanterna kommit till Sverige från olika länder, med olika sociala villkor och har olika skäl till migrationen. Trots avgränsning och urval utgår studien från att informanterna är en heterogen grupp människor. Nour och Rima är båda flyktingar medan Maria och Gayatri frivilligt migrerat till Sverige för att börja ett nytt liv.

Nour är 32 år, ursprungligen från Irak och kom till Sverige som flykting i januari 2015. Hon lämnade Irak med sin man och deras fyra barn för att undkomma krig och oroligheter. Hon har en

femårig universitetsutbildning i filosofi som resulterat i en masterexamen. Efter studierna har hon arbetat i två, tre år som universitetslärare i Irak. Hon skriver just nu sin doktorsavhandling i filosofi på distans.

Rima är 40 år och kom till Sverige som flykting för ungefär två år sedan då hon lämnade ett krigsdrabbat Syrien med sin man och tre barn. Hon har studerat biokemi i fyra år på universitet i Syrien och har efter det arbetat i laboratorium i sju år samt som universitetslärare i kemi och naturkunskap i fyra år.

Maria är 30 år och migrerade ensam från Kuba till Sverige 2013. Hon har en treårig universitetsutbildning i arkitektur samt en tvåårig kosmetologutbildning och eftersom hon migrerade strax efter sin examen, har hon ingen större tidigare arbetslivserfarenhet. Hon kom till Sverige med förhoppningen om att lättare få praktisera arkitektyrket samt att få större frihet att resa och se världen.

Gayatri är 35 år gammal och kommer från Indien. Hon har en MBA (Master of Business Administration)⁹ och har arbetat 8 år. Senaste titeln hon hade i Indien var Assistent Manager på ett konsumentproduktföretag. Hennes man fick jobberbjudande i Sverige och 2011 bestämde hon sig för att flytta hit med sin nu femåriga dotter.

4.4 Datainsamling

Samtliga intervjutillfällen inleddes med en *orientering* där jag berättade lite kort om mig själv och studiens utgångspunkt och syfte, klargjorde de forskningsetiska principerna (se avsnitt 4.5) samt öppnade upp för eventuella frågor (Kvale & Brinkmann 2009:144, Dalen 2015:45). Eftersom alla informanter har svenska som andraspråk fanns en ömsesidig oro för en del språkliga hinder. Vid intervjuer med människor som har svenska som andraspråk kan det vara en fördel att använda tolk. Detta var i mitt fall inte ett alternativ eftersom varken nog med tid eller resurser fanns. Tolkning under intervjuer medför dessutom en hel del andra etiska och praktiska svårigheter och jag valde därför att genomföra intervjuerna trots att jag inte hade tolk (Dalen 2015:38). Från början informerade jag om att intervjuerna kommer att hållas på svenska eller engelska och eftersom informanterna frivilligt och själva aktivt anmält sitt intresse till studien bestämde jag mig för att lita på deras egen bedömning av vad som är genomförbart. Tre informanter valde att genomföra intervjun på svenska och den fjärde på engelska¹⁰. Vid intervjutillfällena talade vi öppet om de potentiella språkbarriärerna och efter att tillsammans gjort upp en plan för hur vi skulle förhålla oss till detta anser jag att samtliga intervjuer fick ett mycket bra samtalsklimat. Jag upplevde att

⁹ Jag har valt att ha kvar utbildningens engelska namn eftersom jag inte vill riskera att ändra innebörden.

¹⁰ Observera dock att jag översatt de använda citaten till svenska för att få en mer enhetlig uppsatstext.

detta inledande samtal etablerade en trygghet och god kontakt mellan mig som intervjuare och informanterna (Kvale & Brinkmann 2009:144).

Att ställa öppna frågor istället för ledande frågor är att föredra då detta gör att risken för intervjuaren att påverka eller rikta informantens svar minskar (Dalen 2015:36). Jag har exempelvis ställt frågor som: *"Vad betyder arbete för dig?"*, *"Om en kvinna från x skulle komma till Sverige imorgon, vad skulle du vilja säga till henne?"* (se bilaga 8.2). Det var min ambition att i största möjliga mån använda öppna frågor men då språkliga barriärer har gjort mig osäker på om jag förstått rätt har jag ibland behövt ställa mer ledande frågor eller följdfrågor. Detta för att försöka förtydliga svaret och ge informanten möjlighet att hålla med eller säga emot.

Samtliga intervjuer har spelats in, dels för att i efterhand kunna bearbeta all information som kommit upp och dels för att jag värdesätter att aktivt delta i samtalen med både ögonkontakt och icke-verbal kommunikation, vilket jag inte skulle kunna göra om jag behövde anteckna. Det är viktigt att visa ett genuint intresse för informantens historia och att aktivt lyssna och bekräfta (Dalen 2015:42). Jag har använt två olika inspelningsutrustningar för att säkra att allt ljud kommer med, ändå är ibland vissa ord svåra att urskilja vilket jag vid transkriberingen markerat med (ohörbart). Transkriberingsarbetet inleddes i direkt anslutning till intervjutillfället vilket är att rekommendera eftersom det då möjliggör bästa möjliga återgivning av samtalet (Dalen 2015:73). Jag har noterat en del kroppsrörelser och skrivit in när det hörs (skratt) eller blir en (paus).

Tre av fyra intervjuer är mellan 49 och 59 minuter långa medan den fjärde intervjun är ungefär 33 minuter lång då informanten hade begränsad möjlighet att delta. Materialet resulterade i 51 sidor transkriberat material, vilka finns sparade hos mig.

4.5 Etiska reflektioner

Steinar Kvale och Svend Brinkmann (2009:196ff) menar att hur mycket av intervjun som bör transkriberas, och på vilket sätt, varierar beroende på studiens utformning samt syfte. De belyser hur en *"publicering av osammanhängande och repetitiva ordagranna intervjuutskrift kan leda till en oetisk stigmatisering av specifika personer eller grupper av människor"* (ibid:204). Eftersom mina informanter inte har svenska som första språk har jag, med stöd av detta, valt att i transkriberingen utesluta en del utfyllnadsord såsom *"eh"*, *"vad heter det på svenska...?"* samt vissa upprepningar. Detta eftersom den lingvistiska betydelsen inte är central i studien samt att jag värdesätter att inte stigmatisera mina informanter på det sätt som Kvale och Brinkmann skriver om. Jag har med försiktighet förkortat en del längre resonemang genom att ändra formuleringar och sammanfattat utan att ändra innebörden. Kroppsspråket har varit central och framträdande mellan mig och informanterna, vilket jag i viss mån inkluderat i intervjuutskriften. Med detta följer såklart risken att jag feltolkar

vad de menar. Gällande redovisning av material vill jag nämna att jag ibland väljer att med egna ord återberätta samtalet istället för att använda längre citat. Även detta motiverar jag med hur viktigt det är att presentera informanterna på ett etiskt vis. Ibland har det varit svårt att plocka ut specifikt relevanta citat som kan representera det längre resonemang vi haft under samtalet.

Jag har i min studie utgått ifrån Vetenskapsrådets forskningsetiska principer som sammanfattas i följande kategorier: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet 2002). Redan när jag besökte *Korta Vägen* beskrev jag mitt syfte med studien och vilka informanter jag eftersökte. Jag förklarade att det är frivilligt att delta, att de kan avbryta när som helst och att deras deltagande kommer att vara så anonymt som möjligt. Vid inledande mailkontakt upprepade jag kortfattat dessa premisser i skrift för att vid intervjutillfället gå närmare in på studiens syfte och min teoretiska utgångspunkt (Se Bilaga 8.1). Jag förklarade att informationen enbart kommer att användas i studiesyfte och tillsammans kom vi överens om att information som ålder, födelseland, utbildning och erfarenhet samt deras deltagande hos *Korta Vägen* skulle finnas kvar.

Eftersom jag själv är en vit Sverigefödd kvinna kan jag omöjligt dela de erfarenheter som mina informanter har av att, som rasifierade, migrera till Sverige. Med den postkoloniala feministiska teorin i ryggen är jag medveten om den, på många sätt, oundvikliga maktskillnaden mellan mig och mina informanter. Jag har även reflekterat över risken att som subjekt observera mina informanter som objekt och därmed reproducera de strukturer jag kritiskt vill undersöka. Risken finns att jag representerar den vita normen som talar om 'de andra'. Dock anser jag det viktigt att ändå lyfta informanternas historia och låta deras berättelser belysa de särskiljande processer som vissa kvinnor med migrationserfarenheter utsätts för.

5. Analys

För att bearbeta och analysera mitt material har jag lutat mig mot Simon Lindgrens (2014) kvalitativa analysprocess som är uppdelad i tre led: *kodning*, *tematisering* och *summering*. Genomgående under uppsatsarbetet har jag gjort fler genomläsningar och återkommit till materialet vid olika skeden. Kodningen har i mitt fall inneburit att jag undersökt materialet och utifrån tidigare forskning och teoretiskt ramverk identifierat centrala teman som jag markerat med olika färger och kategorier. På så sätt har materialet gradvis reducerats till olika kategorier (Lindgren 2014:37). Efter detta följde flera omläsningar där kategorier slogs ihop och ändrades ett flertal gånger. Detta är viktigt då en kvalitativ analys är, och bör vara, en flexibel process. Nästa steg är att tematisera genom att ställa kategorierna i relation till varandra och se vilka som hör ihop eller inte, om några

är viktigare eller mer relevanta än andra i förhållande till uppsatsens frågeställningar. Det handlar om att hitta mönster och kopplingar mellan koderna (Lindgren 2014:40). Utifrån tematiseringen sker den avslutande summeringen, vilken är den processen då slutsatser kan dras utefter det tidigare analysarbetet vilket i mitt fall resulterade i analysdelens rubriker: Komma in genom dörren eller stå kvar, att bli hänvisad till väntrummet samt informanternas motståndskraft (Lindgren 2014:41).

Informanternas upplevelser och erfarenheter varierar och därför kan inte personliga påståenden ses som representativa för varken de övriga informanterna eller en större grupp, även om intervjuerna kommer att betraktas som ett samlat material med varierande innehåll.

5.1 Komma in genom dörren eller stå kvar

Bearbetningen av materialet visar att informanterna inledningsvis upplevt många hinder för att komma in i det svenska samhället och på den svenska arbetsmarknaden. Att rent fysiskt förflytta sig till ett annat land, till ett annat rum, förändrade mycket och skapade andra förutsättningar för de kvinnliga migranterna. Med uppsatsens tidigare forskning och teoretiska ramverk som bakgrund kommer jag i detta avsnitt redogöra för aspekter och situationer som verkat exkludera informanterna från svensk arbetsmarknad men även diskutera de nycklar de identifierat för att få tillträde till det 'vita svenska rummet'. Många aspekter kan ha både en inkluderande och exkluderande effekt, och detta kan förändras över tid. Under bearbetningen framträdde tre centrala teman, vilka representeras av de tre underrubrikerna: *Språk – tröskel eller nyckel?*, *Separata sociala rum – 'vi' och 'dom'* samt *Tillgång till information*.

5.1.1 *Språk - tröskel eller nyckel?*

Informanterna kom till Sverige utan svenska språkkunskaper och deras engelska varierade från lite till flytande. Idag har alla studerat färdigt på SFI (Svenska för invandrare) och när de tänker tillbaka på sin första tid i Sverige är de överens om att svenska språket på flera sätt varit avgörande för att komma in, eller inte komma in, i det svenska samhället. Inte bara gällande arbetsmarknaden utan även i sociala sammanhang. De berättar att avsaknad av svenska språket har skapat hinder och försvårat många situationer men att svenskan med tiden till viss del öppnat dörrar till arbetsmarknaden, nya vänskaper, inhämtning av information och den personliga utvecklingen. *"Livet har blivit mycket lätt nu, efter att ha lärt mig svenska"*, säger Gayatri och Rima menar att *"svenska är nyckeln för alla saker"*.

Tidigare forskning visar även på att språket är en central del av integrationsprocesser. Knocke (1991:9) visar att svenskan ofta till en början är ett hinder och att många invandrade kvinnor upplever långvariga språkbarriärer, Hassan (2000) visar hur en del utlandsfödda kvinnor känner

stor frustration över att inte kunna svenska och Langes (2000:125) undersökning visar hur de som behärskar svenska upplever mindre diskriminering än andra.

Mitt material visar hur språk kan påverka hur trygg en känner sig i möten med andra människor, och att människor som inte behärskar svenska i Sverige riskerar att lämnas med en otrygg och osäker känsla. Både Rima och Nour har arabiska som förstaspråk och deras engelskkunskaper är begränsade. När vi under samtalen pratar om deras första tid i Sverige berättar de båda hur de inledningsvis fann det svårt att få kontakt med privatpersoner och svenska myndigheter. De kände sig osäkra och rädda vid möten med nya människor eftersom de oroade sig för hur de skulle kunna kommunicera. Nour förklarar att hon i början undvek sociala sammanhang i större utsträckning än idag eftersom hon var 'rädd'. När jag frågar varför hon kände sig rädd svarar hon:

Men jag förstod inte, jag kunde inte prata svenska. Kanske kunde prata engelska men inte bra.

Men jag kunde inte prata engelska eller svenska. Första gången i skolan förstod jag alltid [har vid flera tillfällen rättat alltid till ingenting], bara översättning [pekar på smartphone]. (Nour)

Rima berättar om oro inför inledande möten med svenska myndigheter: *"I början kände jag stress. Den här myndigheten – hur kan jag prata med dem och vad ska... vad måste jag säga?"*. När mötet väl ägde rum visade det sig dock att en tolk skulle finnas med. Rima kände sig då genast mycket tryggare och mer bekväm. Förutsättningarna i rummet ändrades och därför även Rimas känslor.

Gayatri oroade sig däremot inte så mycket för språkliga hinder i början eftersom hon talat engelska sedan barnsben och föreställde sig att det skulle vara tillräckligt. Hon berättar att det visade sig inte stämma: *"...även om du pratar engelska (skratt) så är svenska ett måste."* Engelskan verkade alltså inte räcka och Gayatri menar att arbetsgivare ofta insisterar på att hålla arbetsintervju på svenska, även om svenskkunskaper inte är ett formellt krav eller om det är ett internationellt företag där alla anställda pratar engelska. Hon anser att svensk arbetsmarknad och arbetsgivare fokuserar onödigt mycket på svenskkunskaper och hon har fått känslan av att hennes svenska varit avgörande för att inte få vissa jobb, trots att arbetsgivare gett Gayatri beröm för sin svenskanivå och sagt till henne att de har overseende med att hon inte talar 'perfekt' svenska eftersom hon migrerat. Detta lämnar henne frustrerad, inte minst för att hon inte kan uttrycka sig lika väl som hon hade kunnat göra på engelska och därför kanske går miste om arbetsmöjligheter.

de los Reyes & Wingborg (2002:23) pekar på att etnisk diskriminering ofta tar sig uttryck i att orimliga språkkrav används för att sortera ut utlandsfödda på den svenska arbetsmarknaden. Vad anledningen är i Gayatris fall kan vi inte med säkerhet säga så mycket om, förutom att även när svenska inte är nödvändigt verkar det värderas högre än andra språk. Även om Gayatri pratar bra engelska, och förmodligen utan större problem skulle kunna kommunicera med de flesta vuxna

i Sverige, upplever hon att hon blir exkluderad från arbetsmarknaden. Knockes (1991:11) studie visar på att arbetsgivare ofta nekar utlandsfödda arbetsökande, med bristande svenska som motivering. Detta kan ifrågasättas och kritiseras eftersom bedömningarna görs utan underlag för kunskaper i svenska och sällan hänvisar till vilka språkrav ett arbete faktiskt kan tänkas ställa i relation till arbetsuppgifter.

När jag i samtalen frågar vad det svenska språket kan ha för betydelse blir det tydligt att det även underlättar i sammanhang utanför arbetet. Samtliga informanter värdesätter att lära sig svenska och har uppfattningen av att det är svårt med sociala kontakter om en inte kan svenska. Jag frågar Gayatri om hon märkt någon skillnad i hur människor bemöter henne efter att hon lärt sig mer svenska. Hon svarar:

Åh ja! (Skratt) Ja, även med grannar. Om du pratar engelska blir det bara en "Hej-hej då!"-situation men om du börjar prata svenska blir de mer öppna. Överallt, ja. Så... jag har upplevt det. (Gayatri)

Informanterna uppfattar svenska språket som en viktig del i att bygga relationer, skaffa vänner och för att kunna ta en fika med kollegor. När jag frågar vad svenska språket kan ge för positiva effekter berättar både Rima och Nour stolt, och med ett leende på läpparna, hur deras självförtroende växer i takt med svenskan.

Min tolkning av dessa berättelser är, utifrån ett postkolonialt feministiskt perspektiv, att språket kan fungera som en materiell skillnadsmarkör som skapar olika förutsättningar och känslor hos olika kroppar. Det mötesrum Rima oroade sig inför kan vi se som ett 'vitt svenskt rum' där Rimans kropp inte passerar obemärkt och en anledning till detta är att hennes kropp kopplas till ett språk som avviker från normen. Att Nour försökte undvika sociala sammanhang kan tolkas i ljuset av Ahmeds teorier om att vara 'fel' kropp i 'fel' rum, vilket försätter Nour i en obekväm situation liksom Rima i mötesrummet. Att de båda i början kände sig rädda inför kontakt med andra människor kan alltså tolkas som en rädsla för att inte vara bekväm, att inte passera obemärkt och att bli 'den andra'. Om vi ställer detta i relation till idéer om nationella identiteter skulle språket kunna fungera som en materiell skiljelinje mellan de som passerar som 'svenskar' och de som inte gör det.

Svenska språkkunskaper visar sig ge ökat tillträde till sociala rum och gör att vissa vågar ta mer plats än de gjorde innan de lärde sig svenska, oavsett om det gäller att tala gott om sig själv på en arbetsintervju eller att ta kontakt med personal i en butik. Svenskan kan således ha en inkluderande och motiverande effekt och Gayatri belyser att den till stor del är avgörande för att inte känna sig utanför: *"För du vet, för att bygga relationer, för att... du vet, bara ta en fika med dina kollegor behöver du kunna svenska så att du inte... inte känner dig utanför."* Avsaknad av svenska språket verkar

alltså medfölja bristande tillgång till sociala rum. Tidigare forskning har visat på hur viktig det sociala nätverket är för ökade arbetsmöjligheter, vilket jag kommer gå in närmare på härnäst.

5.1.2 *Separata sociala rum – 'vi' och 'dom'*

Tidigare forskning och postkolonial feministisk teori pekar på hur utlandsfödda, rasifierade kvinnliga migranter får representera 'de andra' och är en marginaliserad grupp, avskild från den sociala normen, på svensk arbetsmarknad. Vad kan mitt material säga om detta?

Ingen av kvinnorna hade ett stort socialt nätverk i Sverige när de kom hit. Som tidigare nämnt upplever en del av informanterna att det varit svårt att få kontakt med människor. Sociala kontakter kan även vara viktigt för att överhuvudtaget komma i kontakt med potentiella arbetsgivare. *"Men ingen kan göra en referens för mig för att jobba på ett arkitektföretag eftersom jag inte känner någon som jobbar för ett arkitektföretag"*, berättar Maria. De småjobb hon haft i Sverige har hon fått via bekanta, dock är det okvalificerade jobb såsom städare och det har aldrig varit en fast anställning. Gayatri bekräftar bilden av hur informella kontakter ibland kan verka viktigare än utbildning och kompetens:

Jag har sett folk som har varit mycket mindre kompetenta, med mycket mindre utbildning men de har blivit erbjudna jobb tack vare det nätverket. Så det är någonting som är väldigt viktigt här borta i Sverige. (Gayatri)

Sociala nätverk kan alltså påverka tillträdet till svensk arbetsmarknad, men gäller det alla typer av sociala kontakter? Behtoui (2006:16) visar att det ofta krävs, för marknaden 'rätt' socialt nätverk för att få kvalificerade arbeten som överensstämmer med arbetslivserfarenhet och utbildningsnivå. Liknande resultat hittas hos Yazdanpanah (2008:86) som skriver att invandrade kvinnor ofta saknar *"symboliskt värde i form av rätta kontakterna på arbetsmarknaden"*. Precis som i Marias fall riskerar alltså nyanlända kvinnors möjligheter till arbete främst vara inom kvinnligt kodade lågavlönade okvalificerade yrken eftersom deras bekanta ofta själva också är utlandsfödda med ett lågavlönat arbete (Behtoui 2006:16, Helgesson 2000, Yazdanpanah 2008:65f). Så om inte Marias sociala nätverk är det 'rätta', vilket är det då?

I samtalet med Maria kommer vi in på att diskutera kulturella skillnader och hon belyser hur kommunikation kan skilja sig beroende på vem en talar med: *"När vi pratar med svenska människor eller när vi pratar med invandrare det är jätteannorlunda eftersom... det är speciellt..."* Maria stannar upp och blir märkbart rörd. Hon beskriver hur en del 'svenskar' bemöter 'invandrare' och förklarar att de inte alltid är *"glada"* och *"bra"* personer som vill bli vänner direkt utan att de ofta till en början håller distans. Detta, och det faktum att hon upplever det svårt att få *"svenska"* vänner, bidrar till min tolkning av att det finns upplevda klyftor mellan *"svenskar"* och *"invandrare"*. Maria pratar i *"vi"*-form och positionerar sig själv på så vis som separerad från 'svenskarna'.

Maria berättar även att hennes kompisar, som också kommer från Kuba, ibland pratar om att det kan vara svårt att komma in i gemenskapen på arbetsplatser.

[J]ag har många historier från olika personer. Så jag är lite orolig... Om jag kommer till ett jobb och jag får samma problem så - oh my god. Jag tänkte att det inte ska bli... du vet - separerad från en annan sida. Du vet – du är så där HÄR och alla svenskar HÄR. (Maria)

När Maria beskriver detta visar hon med kroppsspråk två tydligt separata grupper som är olika stora. Den större är den hon refererar till som där "*alla svenskar*" finns. Detta är visserligen inte Marias egenupplevda erfarenhet men det påverkar uppenbarligen hennes bild av vad hon upplever att hon har att vänta på arbetsmarknaden, då hon väljer att ta upp det med mig.

I samtalen med mina informanter gled vi ibland bort från de konkreta arbetsrelaterade frågorna. Det blev tydligt att arbete innebär så mycket mer än att ha ett anställningskontrakt eller inte. Arbete hänger ihop med språk, självkänsla, farhågor, rädslor, sociala relationer och framtidstro. Jag har därför valt att ibland lyfta fram några återberättade historier från människor i mina informanters omgivning då dessa hänger ihop med deras föreställningar om den eventuella position på svensk arbetsmarknad de förväntas få. Maria lyfter ytterligare ett exempel som gör henne orolig för eventuella framtida upplevelser:

Och jag har också hört från olika vänner som pluggade på SFI och Komvux. När dom kommer till en intervju och dom vet att du är eh... eh... invandrare. Då vill dom ge dig lägre lön hela tiden. Så... (paus) Dom vet att du behöver ett jobb så dom tar den och säger 'Ah, jag kan bara ge dig 15 000' till exempel. Och för det jobbet måste dom betala 30 000. (Maria)

Forskningsfältet om migranters situation på den svenska arbetsmarknaden behandlar ofta diskriminering. Uppsatsens material visar på hinder och begränsningar som inte alltid har logiska och relevanta förklaringar. Jag valde att i intervjuerna inte ställa ledande frågor om eventuella diskriminerande eller rasistiska upplevelser men vid några tillfällen lyfter informanterna själva diskriminerande situationer, självupplevda eller återberättade. När vi börjar runda av samtalet vill Rima tacka alla som faktiskt *har* hjälpt henne på vägen men menar att inte alla 'svenska' människor har ett bra intryck av muslimska 'flyktingar'. Hon förtydligar vad hon menar med ett självupplevt exempel:

En gång när jag åkte tunnelbana sitter jag ner och en kvinna sitter bredvid mig. Och när hon ser på mig att jag inte är svensk och att jag har hijab (pekar på sin slöja) ställer hon sig upp och byter till en annan bänk. Jag känner att hon är rädd för mig. (Rima)

Rima beskriver hur hon kan uppleva att 'svenskar' ibland har en felaktig och orättvis bild av muslimska flyktingar och att det verkar kunna leda till diskriminering. Hon förklarar att hon inte

känner ilska mot dessa personer och tror att den negativa mediala rapporteringen om muslimer kan vara en orsak. Dessa upplevelser och farhågor bär Rima dock med sig när hon söker arbete.

Sammanfattningsvis kan mitt material visa hur en behöver 'rätt' kontakter för att lättare få tillträde till arbetsmarknaden i Sverige. Mot bakgrund av forskning som visar på hur svårt det är för utlandsfödda och rasifierade att få arbete i Sverige, mycket på grund av diskriminerande strukturer, kan vi i detta fall tolka att de 'rätta' kontakterna skulle syfta på 'vita svenska kroppar' som är födda i Sverige. Det skulle, enligt Ahmed, vara kroppar som inte möter mycket hinder, förmodligen har en rätt säker och förutsägbar framtidsutveckling, och passerar bekvämt och ofta okommenterat från utbildning till arbete. Mina informanter har visserligen levt i Sverige under begränsad tid, vilket delvis kan förklara att de inte har så mycket kontakter, men materialet visar på hur de positionerar sig utanför den svenska gemenskapen. Jag vill därför ta till Ahmeds begrepp för att försöka teoretisera det 'rätta' sociala nätverket i Sverige.

Den institutionaliserade 'svenska vitheten' har helt enkelt byggt upp samhället, inklusive arbetsmarknaden, för vissa kroppar vilket på många sätt gör det svårt för andra kroppar att passa in i mallen. I mina informanters fall verkar inte utbildning och kompetens räcka till på svensk arbetsmarknad vilket betyder att det ligger andra orsaker bakom de uteblivna jobben.

När de talar positionerar de sig själva ofta som separerade från 'svenskarna' – som kan antas vara dem som ingår i det 'rätta' sociala nätverket. Postkolonial feministisk teori pratar om skillnadsskapande mellan 'vi' och 'de andra' där 'vi' syftar till de som utgör normen. I denna uppsats kontext är normen de 'vita svenska kropparna' och därför riskerar mina informanter att bli 'de andra' och få representera det avvikande och främmande.

Lange (2000:127) pratar om "*subjektiv integration*" som syftar till hur väl en person känner sig själv integrerad beroende på var en känner sig hemma, hur väl en känner samhörighet i Sverige och om en vill stanna i Sverige eller inte. Maria nämner under intervjun att hon efter tre år i Sverige inte ännu känner sig hemma och att hon antar att det kan ta tid. Hon känner sig alltså inte subjektivt integrerad och i linje med Lange (2000:132ff) kan detta i förlängningen riskera skapa sociala klyftor mellan 'svenskar' och 'invandrare'.

De ovanstående berättelserna pekar även på hur det sociala, och ibland fysiska, mellanrum mellan 'svenskar' och 'invandrare' kan skapa oro och stress hos informanterna. Materialet visar tendenser till en minoritetsstress, alltså en psykosocial stress som en negativ följd av diskriminering som ett resultat av att tillhöra en marginaliserad grupp (Frykman 2006). I ett postkolonialt feministiskt ljus skapas på så vis 'de andra' i relation till den norm som passerar som svenskar. Maria och Rima beskriver att även de själva kan uppleva denna känsla av utanförskap men att den

är kontextuell och beror på var de befinner sig. Olika rum skapar alltså olika känslor av innanförskap, mellanförskap och utanförskap.

5.1.3 Tillgång till information

Tidigare forskning belyser hur utlandsfödda riskerar att inte få ta del av relevant och nödvändig information kring arbetsrelaterade frågor (se exempelvis Yazdanpanah 2008:267). I detta avsnitt kommer jag redogöra för hur mina informanter talar om sin tillgång till information.

Det har på många vis varit svårt för mina informanter att få kunskap om svenska myndigheters eller arbetsmarknadens funktioner. *”Jag vet inte hur man kan söka jobb”*, berättar Rima och förklarar att processen av att söka jobb ser helt annorlunda ut i Sverige jämfört med Syrien. Liknande tankar har Gayatri när hon svarar på frågan om vad hon i början uppfattade som lätt respektive svårt med att söka arbete: *”Till exempel visste jag ingenting. Vilka andra kurser jag kunde ta, vilka andra saker jag kunde göra för att bygga upp min kompetens.”* Varför gick informanterna miste om information och kunskap?

Tidigare fanns det en barriär, så jag kom tillbaka från arbetsförmedlingen med information jag inte kunde förstå. Google translate hjälper bara en del. Så det var i grund och botten från mina vänner jag fick informationen. Inte mycket från andra källor. (Gayatri)

Ingen tolk närvarade vid detta möte och även om Gayatri talar flytande engelska gjorde inte handläggaren det. Hon har främst fått information och kunskap av vänner och bekanta, snarare än från myndigheter, så även här har sociala nätverk en viktig funktion. Materialet visar att informanterna riskerar få begränsad tillgång till viktig information och därför bli exkluderade från samhället.

Efter att Gayatri lärt sig svenska har hon insett hur mycket information hon, och andra, tidigare gått miste om. Hon berättar exempelvis om en del svenska myndigheters hemsidor som vid översättning ändrar innehåll:

Dom kortar ner det och det är inte samma detaljerade information som det är på svenska så... du vet (skratt)... Jag vet att de är olika eftersom jag nu kan läsa bägge. Så jag vet – nej, nej, nej den svenska är mycket mer detaljerad och jag förstår den mycket bättre. Processen förklaras mycket bättre på svenska än på engelska så... (Gayatri)

Om vi tänker oss information som ett fysiskt rum blir det här tydligt att olika kroppar får tillträde till olika rum. Den målgrupp som mest behöver, exempelvis migrationsverkets, information är de som exkluderas och inte får ta del av samma kunskap som andra. Information kan alltså användas

som en exkluderingsmekanism som utesluter vissa kroppar som inte redan har kontakter eller kunskaper som ger dem information. Återigen skapas ett 'vi' och ett 'dom'.

5.2 Att hänvisas till väntrummet

Följande avsnitt kommer fokusera på informanternas nuvarande situation och redogöra för vad materialet kan säga om de hinder de upplever. Det är uppenbart svårt för dem att få arbete och följande del syftar till att nyansera bilden av vad som är problemet. Vad värderas högt på svensk arbetsmarknad och vad förväntas av de nyanlända informanterna? Avsnittet är uppdelat i två underrubriker: *Att tvingas börja om med svensk stämpel* samt *Integration kräver tid och energi*.

5.2.1 Att tvingas börja om med svensk stämpel

Samtliga informanter har minst tre år av universitetsstudier och en examen i bagaget och Gayatri, Rima och Nour har dessutom relevanta arbetslivserfarenheter medan Maria migrerade strax efter sin examen. Ändå har ingen av dem ett jobb idag. Tidigare forskning belyser hur utländsk utbildning värderas olika i Sverige och att detta påverkar sannolikheten att få ett kvalificerat arbete. En svensk utbildning väger tyngst och ofta hamnar utlandsfödda akademiker på 'fel plats' i arbetslivet där deras kompetens inte tas tillvara på (Berggren & Omarsson 2001). Vad säger mitt material om detta?

I samtalet med Gayatri börjar hon med att berätta om sin utbildning och arbetslivserfarenhet från Indien. Innan hon flyttade till Sverige hade hon en hög position på sitt arbete men säger att *"vi [hon och hennes man] kom till Sverige och var tvungna att börja om igen"*. Den arbetsmarknadsutbildning samtliga informanter deltar i är tänkt att leda till praktikplatser innan arbete. Gayatri tror visserligen att praktik kan ge nödvändig erfarenhet på den svenska arbetsmarknaden men ifrågasätter de praktikplatser hon har blivit erbjuden: *"Jag skulle behöva börja på nybörjarnivå [...] De pratade om någonting så enkelt som att ta mötesanteckningar, mötets tid"*. Rima berättar även att hon fått förslag om praktik som arabiskalärare eller på systembolaget vilket inte alls är i närheten av det hon vill och faktiskt är utbildad till att göra – arbeta i laboratorium:

Kanske de jobben ger erfarenhet. Och jag frågar alla människor och dom sa att i början kan du inte jobba som du vill. Alla människor börjar jobba med någonting annat än vad dom vill. Därför vet jag att alla... jag måste börja jobba, inte på laboratorium. Kanske lärare, kanske... jag vet inte, men inga problem för mig. I början. (Rima)

Rima verkar vara inställd på att behöva ta ett arbete som inte är i nivå med hennes kompetens, trots att hon uttrycker att de nämnda praktikplatserna hindrar henne från att utvecklas. Hon har insett att hon verkar behöva sänka sina krav på ett första jobb.

Informanterna måste alltså anpassa sig efter svensk arbetsmarknad och på sätt och vis börja om eller nöja sig med ett lågavlönat och okvalificerat arbete. Att arbetsmarknadspolitiska åtgärder, såsom kurser och praktik, för utlandsfödda är inriktade mot lågavlönade yrken oavsett tidigare utbildningsnivå eller arbetslivserfarenhet hittar vi även i Yazdanpanahs (2008:65) avhandling där studiens Iranfödda informanter även råkar ut för samma sak. Ett intersektionellt perspektiv kan här peka på att de specifika lågavlönade yrken som kvinnliga migranter hänvisas till ofta även är kvinnligt kodade yrken (ibid.).

Nour har generellt en positiv inställning till svensk arbetsmarknad och sin egen integrationsprocess. Hon är visserligen inställd på att inte från början få sitt drömjobb som universitetslärare, men verkar inte se det som slöseri med tid eller någonting negativt. *"Första jobb – inte dröm. Andra jobb – inte heller. Meeen i framtiden – kanske..."*. Hon förtydligar att hon älskar att studera så hon skulle gärna komplettera sin utbildning med annat om det är vad svensk arbetsmarknad efterfrågar. *"Om svenska samhället exempelvis behöver ekonomer så studerar jag ekonomi. Varför inte? Om jag KAN studera så studerar jag. Ingen fara! (skratt)"*, säger Nour. Till skillnad från övriga informanter verkar hon inte uppleva det negativt att anpassa sig efter svensk arbetsmarknad – hon ser fram emot att lära sig nya saker. Hon verkar trivas med sin tillvaro och upplever att hon får mycket hjälp från myndigheter och utbildningar, trots att hon ännu inte fått sitt drömjobb.

Känslan av att ens utbildning och erfarenheter inte räcker till eller värderas lika högt i Sverige som i ens hemland kan dock vara frustrerande. Rima anser att svensk arbetsmarknad brister när det kommer till att ta vara på kompetens bland nyanlända och när jag frågar vad som skulle kunna göras annorlunda svarar hon:

Det finns problem med arbetsmarknaden. Många som kommer från Syrien har utbildning. Och HÖG utbildning [...] Dom HAR utbildning, men dom måste studera, studera. Men dom har utbildning, och mycket erfarenhet som läkare. Men dom kan inte arbeta. Jag tycker bara dom behöver en chans. (Rima)

Materialet visar alltså hur informanterna behöver sänka sina krav och anpassa sig efter den svenska arbetsmarknaden. Det som innan Sverige var vardag och helt rimliga målsättningar har nu blivit en, till synes ouppnåelig, dröm. De har på sätt och vis fastnat i sin karriärsutveckling och får inte möjlighet att praktisera sina kunskaper. En fysisk förflyttning över nationsgränser, till ett nytt nationellt rum, påverkar således förutsättningar och möjligheter – i detta fall till det sämre. En av Yazdanpanahs (2008:66) informanter belyser detta och hennes känslor inför det och säger: *"Livet*

innan Sverige räknas inte". Livet innan Sverige för mina informanter innebar hög utbildning och till stor del relevant erfarenhet. Vad är det som värderas på svensk arbetsmarknad, om inte detta?

Gayatri berättar om andra migranter med hög utbildning som också börjat om eller gått kompletterande utbildning *"så att du blir synlig för arbetsgivarna och med en svensk stämpel (skratt)"*. Gayatris masterutbildning i Business Administration, som är officiellt erkänd i Sverige, verkar inte räcka till för att få arbete. Jag frågar vad hon tycker att svenska myndigheter skulle kunna göra för att ta vara på hennes kompetens. Hon berättar att hon ifrågasatt detta hos sin handläggare på arbetsförmedlingen och fått svaret:

Du vet, min handläggare på arbetsförmedlingen sa en väldigt... han jämförde två väldigt intressanta saker. Jag sa att jag har en MBA. De erkänner det som en MBA, så varför får jag inget jobb? Så, han sa att det är som Arlamjolk och någon annan sorts mjölk. Båda är mjölk men folk föredrar Arla (skratt). Så det är som om att en svensk utbildning är att föredra.
(Gayatri)

Det verkar alltså inte vara utbildningens innehåll i sig som är avgörande utan om den har en *"svensk stämpel"* eller inte. Att denna liknelse kommer från en anställd på arbetsförmedlingen ser jag som väldigt problematiskt, och det visar på tendenser av en önskvärd 'svenskhets' som djupt rotade i det svenska systemet. Att en representant för svenska myndigheter talar på detta sätt pekar mot en institutionaliserad rasism där exkluderande mönster och strukturer reproduceras och normaliseras.

Gayatri fortsätter berätta om hur hon behövt anpassa sig efter hur en bör framställa sig själv som arbetssökande i Sverige, och att detta skiljer sig från Indien:

Dom säger att, du vet, om du har jobbat på en högre nivå är det... väldigt svårt att hitta ett jobb. Du måste tona ner din erfarenhet och vad du har gjort. Så... du vet, jag var tvungen att... Och du borde inte, hur säger man? Du borde inte skryta om dig själv eller andra. Skryt på ett LAGOM sätt [...] Så, nu måste jag tänka på hur jag framställer mig själv på svenska, på ett LAGOM sätt (skratt). (Gayatri)

Begreppet lagom kopplar i alla fall jag till en svensk mentalitet av att inte sticka ut i mängden, att hålla sig på precis 'rätt' nivå. Det finns alltså föreställningar om *hur* en bör agera och på vilket sätt en bör framställa sig. Kanske är detta även en del av en 'svensk identitet' – en uppfattning att det ingår i den 'svenska' kulturen samt den 'svenska' historien att bete sig på ett visst sätt. Som jag tidigare diskuterat (se avsnitt 3.1.2) kan de diskurser som knyts samman med den nationella identiteten vara svåra att ifrågasätta och i Gayatris berättelser blir det även tydligt hur det introduceras för nyanlända.

Hon får *lära sig* hur hon ska sälja in sig själv för ett arbete hon redan haft i flera år i Indien. Gayatri upplever alltså att hon själv måste tona ner sina erfarenheter för att inte skrämma bort

arbetsgivarna. Hon berättar att hon fått råd om att ta bort ord som ”strategi” och ”planering” ur sitt cv eftersom de syftar till ett mer avancerat jobb än de hon förväntas söka, trots att de stämmer in på det hon tidigare gjort i Indien. ”Så istället för biträdande chef [assistant manager] blev jag projektassistent eller... (skratt)”.

Materialet visar, liksom tidigare forskning, att de kvinnliga migranternas kompetens förblir outnyttjad och orsaken är svår att sätta fingret på. Mitt material kan självfallet inte ge raka svar på *varför* informanterna inte fått arbete men mot bakgrund av tidigare forskning och teoretiskt ramverk kan det urskiljas diskriminerande tendenser och uteslutningsmekanismer som bland annat reducerar värdet av utländsk utbildning och erfarenhet (Yazdanpanah 2008:65). Här framträder istället den ’svenska stämpeln’ som viktig och värdefull. Svensk arbetsmarknad är uppbyggd utefter vissa egenskaper och kunskaper som anses specifikt värdefulla för Sverige, vilket alltså exkluderar kvinnliga akademiker som, trots utbildning, inte når upp till dessa ’krav’.

Den svenska arbetsmarknaden verkar exkluderande då den enbart är anpassad efter en viss typ av kropp som kopplas med ’rätt’ utbildning, beteende, erfarenhet och historia. Här blir ett intersektionellt perspektiv viktigt gällande att belysa hur olika aspekter samverkar och påverkar informanternas makt i relation till den önskvärda ’svenskheten’. Detta kan ses som ett resultat av en institutionaliserad ’svensk- och vithet’ med tendenser till en inbyggd rasistisk struktur som sätter ramar för vilka kroppar som passar in – de andra får en nummerlapp och blir hänvisade till väntrummet.

5.2.2 Integration kräver tid och energi

Tidigare avsnitt visar hur årtal av tidigare studier och erfarenheter på många sätt blir som bortblåst efter att informanterna migrerat till Sverige. Deras framtidsplaner förändras ganska drastiskt rent tidsmässigt och den tilltänkta livslinje som i vanliga fall följer en universitetsexamen har nu stannat upp.

Gayatri, Maria och Rima betonar att integrationsprocessen har tagit, och tar, mycket tid innan de kan få arbete och de ser detta som ett frustrerande slöseri. Under intervjun frågar jag Maria om hur hon upplevt bemötanden från myndigheter. Hon svarar att det från arbetsförmedlingens håll varit ”superdåligt”. Hon upplever att de inte lyssnat på henne eftersom hon tidigt meddelade dem om att hon ville delta i *Korta Vägen*, som hon hört talas om på annat håll. Hon får svaret att det tyvärr inte går men hon gav inte upp:

Jag ringde också, och skickade många mail och blablabla och pratade med dom. "Nej det finns inte. Nej, stoppa den" - sådär. Så jag behövde vänta TRE år för att koppla på min utbildning

och då känner du dig jätteledsen. Eftersom du tar tre år av ditt liv och lämnar i en papperskorg.

(Maria)

Mycket energi gick åt att tjata och kämpa och det krävdes lång tid av väntan för att få sin vilja, och rättighet, igenom. Maria blir under intervjun märkbart känslomässig och det är tydligt att detta varit påfrestande. Gayatri behövde också, gång på gång, insistera på att få börja på *Korta Vägen*. Det tog henne flera år att få komma med i programmet och hon antyder att det var för lång tid. Hon känner en frustration över att saker går så långsamt men hon finner strategier för att själv ta reda på information och ta egna initiativ. *"Vad jag menar är att du får svaren men sen (skratt) tar det mycket tid att hitta det rätta svaret, och då har du förlorat mycket tid,"* konstaterar Gayatri och rekommenderar andra nyanlända kvinnor att lära sig svenska så snart som möjligt. Rima håller med: *"Slösa inte tid"*, säger hon.

Att inte kunna påverka sin situation utan bildligt sett lämnas med en nummerlapp i väntrummet kan skapa frustration: *"Du vet, du känner dig vilse någonstans"*, konstaterar Gayatri. Hon beskriver hur hon känt sig lite nere och att hon måste kämpa för att hålla sin positivitet uppe.

Materialet visar på att det tar mycket tid att studera svenska, göra uppgifter från arbetsmarknadsutbildningen, söka jobb och försöka få ekonomin att gå ihop. Nour belyser tidsaspekten och förklarar att hon har svårt att hinna med allt men att hon faktiskt gillar att ha mycket att göra. När jag frågar hur hon tycker det fungerar att skriva sin doktorsavhandling i filosofi samtidigt som hon ska delta i *Korta Vägen*, lära sig svenska och söka jobb svarar hon:

Svårt, för att jag inte har tid. Den här *Korta Vägen* är till klockan fem eller fyra. Sen åker jag tillbaka hem och lagar mat och nananana¹¹. På kvällen studerar jag kanske svenska och skriver doktorsavhandling (skratt). Men jag gillar det. Jag gillar att studera och jobba och nananana.

(Nour)

Yazdanpanah (2008:107) diskuterar hur hennes kvinnliga, utlandsfödda informanter sällan har mycket tid för vila då kombinationen av studier, hem och familj samt lönearbete upptar mycket tid och energi och hur denna tids- och energikrävande tillvaro kan leda till stress och ohälsa (ibid:69). Dessa tendenser talar Maria om att hon oroar sig för:

Så det är mycket svårt om du ska göra så här under en lång tid – du ska bli jättetrött. Och du har inte tid för att resa eller vila och ibland många olika personer som kommer från ett annat land med bra utbildning – dom är trötta. Och dom säger 'Jag orkar inte, jag ska bara jobba med städning och jag ska lämna min utbildning i en papperskorg. Jag är trött!' (Maria)

¹¹ Nour förtydligar senare "nananana" som aktiviteter såsom att gå ut och shoppa.

Hon berättar att hon i början hade mycket energi som hon aldrig fick möjlighet att använda till de saker hon önskat. Ovanstående citat kan vi relatera till Helgesson (2000) som skriver att exkludering från arbetsmarknaden riskerar att ge minskat självförtroende och göra att en tappar hoppet om framtiden och kanske helt enkelt ger upp. I materialet hittas tendenser till att tid och energi läggs på, enligt informanterna, fel saker. För Gayatri är det frustrerande att vänta och behöva gå igenom en integrationsprocess som går långsamt framåt. När jag frågar vad det skulle betyda för henne att få ett arbete svarar hon:

Nu har jag börjar känna mig rastlös och jag vill börja så snart som möjligt och du vet, arbete är någonting som skulle göra mig komplett och den... den där känslan av... du vet, ibland känner du 'Är jag värdelös?' (skratt) Så det är inte bra. (Gayatri)

Genomgående för informanternas berättelser är att de alla har behövt ta mycket ansvar för sin egen situation och de uttrycker att de har mycket mer att ge. Både Rima och Nour säger att de måste lära sig mer svenska för att kunna få ett arbete och skaffa sig kontakter och ett socialt nätverk men Nour är i alla fall inte orolig.

Maria upplever att 'svenskar' och svenska myndigheter ibland besitter positioner där de kan hjälpa henne men att de ändå inte gör det. När samtalet leder in på hur bemötandet varit från myndigheternas sida beskriver hon att de är trevliga, artiga och säger att de ska göra vad de kan. Maria får upp hoppet men sen hör de aldrig av sig. *"Det är inte rätt. Det är bara en fasad"*, säger hon.

5.3 Informanternas motståndskraft

En framträdande aspekt i samtliga intervjuer är informanternas starka vilja och ambition att nå sina drömmar och mål. De må ha blivit hänvisade till väntrummet men är alla beslutna om att ta sig därifrån. Detta blir intressant i relation till postkolonial feministisk teori vars syfte till stor del är att nyansera bilden av kvinnliga migranter. Nedan kommer jag redogöra för och diskutera informanternas inställning till framtiden och hur de förhåller sig till sin nuvarande situation. Avsnittet är uppdelat i två underrubriker: *Kämpa trots motvind* samt *Sikta mot framtiden*.

5.3.1 *Kämpa trots motvind*

Trots frustration över hinder och motgångar visar materialet på hur informanterna lägger upp strategier för att förändra sin situation till det bättre. De får ta stort eget ansvar för vad som önskvärt skulle vara en mer ömsesidig integrationsprocess.

När vi pratar om hur mycket Gayatri känner att hon själv kan påverka sin situation beskriver hon hur hon övar svenska och lägger upp strategier för att få information och också sprida den vidare till kvinnor i hennes situation. Hon kämpar på så vis emot det exkluderande systemet och

dess strukturella förtryck. *”Men sen, fortsätter jag intala mig själv att det kan vara ett litet steg mot något bättre”,* säger Gayatri. Hon fortsätter: *”Jag ÄR redo att ta små steg mot det mål [...] bygga upp min kompetens med kurser och svenskundervisning och deltidskurser, distanskurser så att, du vet, det läggs ihop till det jobb som jag siktar mot.”* Trots motgångarna försöker Gayatri hålla en positiv inställning:

Var positiv. Jag har varit... du vet, riktigt... inte deprimerad men du vet (skratt) lite nere över en del saker. Några praktiker som inte blev av. Men du vet, det är mycket viktigt att vara motiverad, hålla dig själv positiv. (Gayatri)

Liknande tankar hittar vi hos Maria som belyser att hon inte vill att hennes tid i Sverige ska ha varit i onödan och trots att det stundtals känns svårt och känslomässigt tungt tänker hon fortsätta kämpa för att nå sin dröm – ett arkitektjobb.

Men jag ÄR här... nu. Sedan tre år. Så om jag kommer tillbaka [till Kuba] var det tre år av mitt liv som jag kastade. Så, det spelar ingen roll. Jag måste kämpa... jag måste gå vidare. (Maria)

När Maria pratar om vad myndigheterna, och främst arbetsförmedlingen, gjort för henne uttrycker hon en avsaknad av det stöd och den hjälp hon önskat. Mycket ansvar har legat på henne själv och Maria har därför haft inställningen att inte förlita sig på andra utan att vara mer självständig. Gayatri tar även på sig det största ansvaret men riktar ändå lite kritik mot samhället genom att konstatera att *”ansvaret ligger hos mig men samhället borde vara öppet.”*

Alla informanter visar en självständighet och drivkraft till att utvecklas och förändra sin situation. Jag frågar Rima vad hon i början upplevde som svårt och hon svarar:

Och jag VILL, jag ÄR social, jag KAN ha kontakt men det är inte lätt. Jag vill inte prata med en annan och han vill inte prata med mig och känner mig blyg. Det är svårt för mig. Och jag vill också få självförtroende för att jag är duktig. Jag kan prata svenska, jag kan jobba, jag kan göra alla saker. (Rima)

Nour pratar om vilka skillnader det finns mellan att kunna svenska eller inte. *”Det är viktigt att lära tala svenska därför du vet, jag VILL kanske ha kontakt och shoppa eller jobba,”* säger hon. Hon har viljan att utvecklas och vara en större del av det svenska samhället. Vårt samtal leder in på vilka möjligheter hon själv har för att påverka sin situation och hon berättar att det inte går att välja vilka en ska prata med, utan att det gäller att kasta sig ut och våga prata med alla. Hon, som själv är muslim och bär slöja, säger att en del muslimska kvinnor fastnar i en rädsla att ta för sig, eftersom de tror att samhället ser stora skillnader mellan muslimer och icke-muslimer, och kanske nöjer sig med städjobb. Nour vänder sig till dem med uppmaningen:

Men nej! Du kan jobba, du kan söka jobb, du kan kontakt med andra människor. Du kan träffas med ALLA människor, svenskar och andra människor som kanske är födda här i Sverige – ingen fara! (Nour)

Nour beskriver Sverige som ett land som inte skiljer mellan män och kvinnor eller muslimer och icke-muslimer utan att det är upp till var och en att ta sin chans till framgång. Rima däremot, som liksom Nour är muslim och bär slöja, upplever att människor ibland verkar rädda för muslimer. När Rima berättar om tunnelbaneincidenten (se avsnitt 5.1.2) diskuterar hon hur detta varken gör henne arg eller gör att hon ger upp. När jag frågar om hon tror att den uppfattade 'rädslan' för muslimer kan påverka hennes, och andra muslimers, möjligheter på arbetsmarknaden svarar Rima: *"Kanske. Kanske. Men jag tror också jag kan bevisa motsatsen (Skratt)."* Hon uppmanar andra nyanlända kvinnor från Syrien att även göra detsamma och säger att en *"[k]vinna måste inte stanna, utan utveckla sig själv"*.

5.3.2 Sikta mot framtiden

I samtliga intervjuer diskuterar vi framtiden. Trots svårigheter och motgångar har alla informanter tydliga mål – att få det arbete de strävar efter. Nour vill arbeta som universitetslärare, Rima vill arbeta i laboratorium, Maria vill bli arkitekt och Gayatri vill ha en högre position inom ett företag där hon kan tillgodoräkna sin master inom 'Business Administration'. I samtalen framkommer mycket positiva framtidsutsikter och idéer och tankar om vad informanterna, och andra kvinnliga migranter, kan göra för att nå sitt mål.

Utöver sitt drömyrke skulle Nour vilja arbeta som volontär med föräldralösa barn eftersom hon gillar socialt arbete och när jag frågar vad det skulle betyda för henne att få sitt drömjobb svarar hon: *"(skratt) Det är... min dröm (paus). Och STOR dröm också. Åh... jag hoppas. (skratt)"*. Samtalet med Nour präglas av mycket skratt och positivitet. När vi diskuterar drömmar säger hon: *"I framtiden, kanske om en månad eller två månader tänker jag studera till tandläkare. Mycket, mycket drömmar (skratt)"*. Hon beskriver arbete som någonting självklart som kan ge henne efterlängtat självständighet och ökad kontakt med andra människor. När intervjun är avslutad och jag frågar om hon har något att tillägga säger Nour:

Jag hoppas att jag träffar dig i framtiden i tunnelbanan eller någon annanstans. 'Åh, hej! Jag har jobb. Jag har jobb (skratt) och jag pratar svenska mycket bra!' (skratt) Jag hoppas... (skratt)
(Nour)

Rima älskar att arbeta i laboratorium och skulle vilja göra det och bli framgångsrik. Vi pratar om innebörden av arbete och hon berättar vad arbete skulle betyda för henne: *"Arbete för mig betyder... självförtroende"*. Hon fortsätter beskriva hur arbete skulle få henne att känna sig:

Trygg! Ja, det betyder att jag kan få ett bra liv. Jag kan köpa alla saker till mina barn. Jag kan glömma ALLA saker som hände med mig i Syrien. Och det betyder att kunna börja ett nytt liv här i Sverige. (Rima)

Detta är enda gången någon av mina informanter nämner familj eller barn, mer än i syftet att kort beskriva sin hemsituation, trots att tre av dem har barn. De fokuserar alla på sin personliga utveckling och sina framtidsutsikter, som starka och självständiga kvinnor. Detta motsäger många av de fördomar som finns mot utomeuropeiska, rasifierade, kvinnliga migranter i Sverige, om att de skulle vara ovilliga eller okunniga att arbeta och vara bundna till hemmet (Knocke 1991:11).

I samtalet med Maria pratar vi om drömmar och visioner och hon berättar hur hon som arkitekt skulle *”kunna ge nånting till människor som kan hjälpa dom att bli glada, få ett nytt hem eller en bra vårdcentral eller så.”* För henne är arkitektyrket någonting större än bara ett sätt att fylla på hushållskassan.

Jag vill kunna göra bra kvalitet, jag vill kunna göra en ekologisk bostad som är ekonomisk, ekologisk och med kvalitet till människor. Det här är min dröm, det område som jag vill jobba med. (Maria)

Jag frågar Maria hur hon ser på framtiden och hon svarar:

Då tänker jag såhär: Du måste tänka positivt. Ibland. När du känner bättre (skratt). Mmm, jag tror att jag i framtiden ska jobba som arkitekt. Jag ser mig själv vid en dator och ett bord och jobbar som arkitekt (skratt). Kanske ska jag starta (skratt) eget företag om jag inte hittar ett annat. (Maria)

Att inte få praktisera sina kunskaper och visa framfötterna kan vara frustrerande. De föreställningar om kvinnliga migranter som ovilliga, okunniga personer med problemegenskaper som dessutom är i behov av räddning blir här motsagda (Knocke 1991). Jag frågar vad Gayatri tänker om samhällets ansvar och vilka förändringar som borde ske. Hon berättar då hur frustrerande det är att hon, och andra migranter, inte ens får vettiga praktikplatser trots att de då skulle fungera som gratis arbetskraft. Hon riktar sig mot svenska samhället och uppmanar:

Så, bara ge oss en chans. Ta in oss på praktik. Testa oss och om vi inte uppfyller era förväntningar – avskeda oss (skratt). Men var åtminstone redo att testa oss. Lita på oss och testa oss. (Gayatri)

6. Avslutande diskussion

Materialet visar på många dimensioner av hinder och möjligheter där informanterna upplever svårigheter att ta sig in på svensk arbetsmarknad (se avsnitt 1.1 för syfte och frågeställning). Integrationsprocessen har visat sig vara lång, krävt mycket tid och energi och vi kan se att en internationell migration, alltså förflyttning mellan nationella rum, påtagligt förändrar människors möjligheter.

Innan informanterna migrerade till Sverige hade de ett språk, ett socialt nätverk, kunskap, information, en erkänd och relevant utbildning samt erfarenheter som gav dem ett givet tillträde till arbetsmarknaden. I Sverige har dessa saker helt plötsligt förlorat värde och avsaknad av 'rätt' förutsättningar har istället skapat hinder. Det som innan ankomsten till Sverige var vardag och helt rimliga målsättningar har alltså blivit en, till synes ouppnåelig, dröm. Att inte kunna svenska, att inte ha ett 'svenskt' socialt nätverk, att inte känna till relevant information gällande arbetsmarknadens funktioner och att inte ha en utbildning och erfarenhet som värdesätts är några av de hinder som framträder i materialet.

Informanterna har på många sätt varit tvungna att börja om och anpassa sig efter 'svenska' normer för vad som värderas högt. Denna avslutande del kommer fokusera på föreställningar om nationell identitet och i detta fall 'svenskhet'.

Studien visar på hur olika skillnadsmarkörer skapar ett 'vi' och ett 'dom' där 'vi'-et får representeras av de 'vita svenska kropparna'. I linje med Sara Ahmed (2011) har jag valt att betrakta svensk arbetsmarknad som ett fysiskt rum dit inte alla har tillträde på lika villkor. Rummet är utformat efter rådande normer och blir således ett 'vitt svenskt rum' där de 'vita svenska kropparna' passerar. Andra kroppar, mina informanter inräknade, får begränsat tillträde och kommer dessutom uppfattas som avvikande. Till dessa kroppar kopplas ett visst språk, en viss utbildning, erfarenhet och historia. På en etnocentrisk och könad arbetsmarknad blir de, vad postkolonial feministisk teori skulle kalla, 'de andra'.

Resultatet får mig att reflektera över om integrationsprocessen är en ömsesidig sådan eller om 'Sverige' positionerar sig överordnad nyanlända genom att kräva att de anpassar sig och 'försvenskar' sig innan de kan få tillträde till den svenska arbetsmarknaden och i förlängningen räknas som en del av nationen Sverige – men vad är det för 'svenskhet' de förväntas uppnå?

Sveriges nationella identitet ligger nära sammankopplat med jämställdhets- och jämlikhetsdiskurser där människans rättigheter och frihet framhävs som centrala. I de berättelser mina informanter delar med sig av framhävs dock oftare deras skyldigheter, snarare än deras rättigheter. De måste ta ansvar för mer än vad de borde samt ibland *ge* mer än de verkar *få* tillbaka. Här lyser det paradoxala i den 'svenska' självbilden igenom.

Rasifierade högutbildade kvinnliga migranter borde, med hjälp av de diskurser som bilden av Sverige vilar på, få skjuts in i arbetslivet, men istället placeras de i en särkategori utanför jämställdhetens och jämlikhetens självklara målgrupp (de los Reyes et al. 2005).

Att uppmanas att tona ner sina erfarenheter, låta sin kompetens stå tillbaka samt den tid och energi det krävs för att försöka ta sig framåt tyder på hur de ofrivilligt leds in i redan exkluderade och marginaliserade positioner i samhällets periferi. Det handlar exempelvis om kvinnligt kodade lågavlönade okvalificerade yrken och separata sociala rum. Således kan tolkningen bli att det inte egentligen handlar om att få, eller inte få, tillträde till den svenska arbetsmarknaden och att *bli* 'svensk', utan snarare *vilka* positioner och *vilken* 'svenskhet' som finns inom räckhåll.

Med en intersektionell utgångspunkt kan 'svenskhet' lyftas fram som ett mångbottnat begrepp där vissa kroppar får representera den önskvärda och normativa 'svenskheten'. Skillnadskapande strukturer kan upprätthållas genom att skilja på olika typer av 'svenskhet', där nyanlända förväntas inta en annan roll som en stigmatiserad 'svensk invandrare' och inte äga ett självklart tillträde till centrala positioner. De tvingas istället inta marginaliserade positioner som majoritetssamhället kan spegla sig i – och därmed bekräfta sin överordnade position. Liksom Brah (1996) beskriver kommer skillnadskapande sällan utan värdering och hierarkiska ordningar och ovanstående kan därför ses som en reproduktion av en institutionaliserad rasism i det svenska samhället.

Att vidare kritiskt utforska diskurserna kring olika typer av 'svenskhet' vore intressant för framtida forskning. Inte minst i ett samhälle med ökad globalisering och internationella migrationer. Vilka olika positioner förväntas nyanlända inta i Sverige, vilka blir konsekvenserna av dessa och vilket utrymme finns för att överskrida dessa gränser? Vilka kroppar och identiteter kan utmana den normativa 'svensken' i de centrala positionerna?

Avslutningsvis har denna studie alltså belyst tendenser på att svensk arbetsmarknad är uppbyggt och anpassad utefter en önskvärd och normativ 'svenskhet' där 'rätt' kropp, 'rätt' språk, 'rätt' utbildning, 'rätt' beteende och 'rätt' sociala kontakter ger dig ett självklart tillträde till det 'svenska' rummet. Den 'rätta svenska stämpeln' värderas alltså högre än annat.

"Han sa att det är som Arlamjolk och någon annan sorts mjölk.

Båda är mjölk men folk föredrar Arla."

7. Käll- och litteraturförteckning

7.1 Material - intervjutranskriberingar

Samtliga transkriberingar finns sparade hos författaren.

Nour - 31 mars 2016 – 49:06 min

Maria - 1 april 2016 – 59 min

Rima - 7 april 2016 – 32:47 min

Gayatri - 8 april 2016 – 52:20 min

7.2 Tryckta källor

- Ahmed, Sara (2011). *Vithetens hegemoni*. Hägersten: Tankekraft
- Behtoui, Alireza (2006), *Unequal Opportunities: The impact of Social Capital and Recruitment Methods on Immigrants and their Children in the Swedish Labour Market*. Linköping: Dept. of Social and Welfare Studies.
- Berggren Katarina & Omarsson Abukar (2001). *Rätt man på fel plats – en studie av arbetsmarknaden för utlandsfödda akademiker som invandrat under 1990-talet*. AMS Utredningsenhet, Ura 2001:5, Stockholm.
- Brah, Avtar (1996). "Difference, Diversity, Differentiation". I *Cartographies of Diaspora: Contesting Identities*. New York: Routledge (s. 95-128)
- Dalen, Monica (2015). *Intervju som metod*. 2. utök. uppl. Malmö: Gleerups utbildning
- de los Reyes, Paulina (1998). "I skärningspunkten mellan genus och etnicitet: ett ekonomiskt historiskt perspektiv på invandrarkvinnor i svenskt arbetsliv". I *Arbetsmarknad & arbetsliv*. 4(1998):1, s. 13-31.
- de los Reyes, Paulina (2011). "Postkolonial feminism: Anteckningar om ett fält i rörelse". I de los Reyes, Paulina (red.). *Postkolonial feminism 1*. Stockholm: Tankekraft
- de los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana (2012). "Introduktion – Maktens (o)lika förklådnader. I de los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana (red.). *Maktens (o)lika förklådnader: kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige : en festskrift till Wuokko Knocke*. [Ny utg.] Stockholm: Atlas. (s.11-30)
- de los Reyes, Paulina & Wingborg, Mats (2002). *Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige: en kunskapsöversikt*. Norrköping: Integrationsverket.
- Ekberg, Jan & Rooth, Dan-Olof (2004). *Yrke och utbildning på 2000-talets arbetsmarknad – skillnader mellan inrikes och utrikes födda personer*. Bilaga till Rapport Integration 2003, Integrationsverket. Norrköping: Integrationsverket.
- Fanon, Frantz (1997). *Svart hud, vita masker*. Göteborg: Daidalos
- Frykman, Jonas (red.) (2006). *Diskriminering: ett hot mot folkhälsan : slutrapport från projektet Diskriminering och hälsa*. Stockholm: Ombudsmannen mot etnisk diskriminering.
- Hassan, Maria (2000). *Att känna sig hemma: tolv kvinnor berättar om sina personliga upplevelser av integrationsprocessen*. Stockholm: Kista stadsdelsnämnd
- Helgesson, Linda (2000). *Högutbildad, men diskvalificerad: några invandrades röster om den svenska arbetsmarknaden och vägen dit*. Umeå: Kulturgeografiska institutionen, Umeå universitet
- Hübinette, Tobias, Hörnfeldt, Helena, Farahani, Fataneh & León Rosales, René (red.) (2012). *Om ras och vithet i det samtida Sverige*. Tumba: Mångkulturellt centrum
- Knocke, Wuokko (1991), "Invandrade kvinnor: vad är »problemet?»", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 12(1991):3 s. 4-15
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. Uppl. Lund: Studentlitteratur

- Lange, Anders (2000). *Diskriminering, integration och etniska relationer*. Norrköping: Integrationsverket.
- Lindgren, Simon (2014) "Kvalitativ analys". I Hjern, Mikael, Lindgren, Simon & Nilsson, Marco. *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys*. 2., [utök. och uppdaterade] uppl. Malmö: Gleerup
- Lundström, Catrin (2012) "Rasifierat begär. De Andra som exotiska" i Hübinette, Tobias et al. (red.). *Om ras och vitbet i det samtida Sverige*. Tumba: Mångkulturellt centrum
- Said, Edward W. (1997). *Orientalism*. [Ny utg.] Stockholm: MånPocket
- Sauli, Sinsa (2005). "Svårt att få rätt arbete." *Välfärd*. 2005:2, s.8-9. Stockholm: Statistiska Centralbyrån
- SCB (Statistiska Centralbyrån) (2013) *Integration – en beskrivning av läget i Sverige* [online]. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Swanberg, Ingvar & Tydén, Mattias (1999). *I nationalismens bakvatten: om minoritet, etnicitet och rasism*. Lund: Studentlitteratur
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. [online] Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Weedon, Chris (1999). *Feminism, Theory and the Politics of Difference*. Oxford: Blackwell
- Yazdanpanah, Soheyla (2008). *Att upprätthålla livet: om lågavlönade ensamstående mödrars försörjning i Sverige*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2008

7.3 Internetkällor

- Amnesty International (2016-03-16) *Flyktingar och migranter*. [online]. Tillgänglig via: <http://www.amnesty.se/vad-gor-vi/flyktingar-och-migranter/> [Hämtad 2016-05-23]
- Korta vägen (2016) [online]. Tillgänglig via: <http://www.su.se/samverkan/samh%C3%A4lle/korta-v%C3%A4gen> [Hämtas 2016-05-23]
- Nationalencyklopedin (2016). Integrationsverket. Tillgänglig via: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/integrationsverket> [Hämtad 2016-06-02]
- Regeringskansliet (2015). *Mål för nyanländas etablering* [online]. Tillgänglig via: <http://www.regeringen.se/regeringens-politik/nyanlandas-etablering/mal-for-nyanlandas-etablering/> [Hämtad 2016-04-27]
- SCB (Statistiska Centralbyrån) (2015-06-30) *Utrikesfödda oftare mer välutbildade än deras yrke kräver* [online]. Stockholm: SCB. Tillgänglig via: <http://www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Artiklar/Utrikesfodda-oftare-mer-valutbildade-an-deras-yrke-kraver> [Hämtad 2016-05-05]
- SCB (Statistiska Centralbyrån) (2016) *Var fjärde i Sverige är högutbildad*. [online]. Stockholm: SCB. Tillgänglig via: <http://www.sverigeisiffror.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/utbildning-jobb-och-pengar/befolkningens-utbildning/> [Hämtad 2016-06-02]

8. Bilagor

8.1 Informationsmail till informanter

Tack för att jag idag fick berätta om mitt examensarbete och tack för att jag fick din mailadress. Här kommer mer information. **(If you rather like the information in english, just let me know and I will send you a new email in english)**

Jag studerar alltså genusvetenskap vid Stockholms universitet och ska skriva min kandidatuppsats under våren. Jag vill undersöka utlandsfödda kvinnors erfarenheter och upplevelser av att komma till Sverige med fokus på arbete och arbetsliv. Jag vill gärna intervjua dig och höra vad du har att berätta. Det finns inga rätt eller fel svar och hur mycket svenska du pratar spelar ingen roll. Du kommer vara anonym och jag kommer ändra ditt namn när jag skriver. Jag kommer spela in intervjun men bara för att det ska vara lättare för mig att bearbeta materialet. Du väljer vilka frågor du vill/inte vill svara på och kan avsluta när du vill.

Intervjuerna kommer hållas någon gång mellan 31 mars-8 april och tar ungefär en timme. Du bestämmer en tid och en plats som passar dig.

Jag tror det blir jättetrevligt och jag skulle bli jätteglad om du ville vara med!

Jag skulle också vilja ha lite mer information om dig så skicka ett svar på dessa korta frågor:

Hur gammal är du?

Vilket land kommer du ifrån?

När kom du till Sverige?

Vad har du för utbildning?

Hade du jobb innan du kom till Sverige? Vad för jobb?

Vilket språk vill du ha intervjun på? (Engelska eller svenska)

Du kan alltid ringa eller maila mig om du har några frågor.

Tack så himla mycket!

Vänliga hälsningar

Malin Averstad Ryd

8.2 Intervjuguide

Inledande frågor

1. Kan du berätta lite om dig själv? Namn, ålder, land, familj, boendesituation.
2. Vilket språk pratar du hemma?
3. Vad har du för utbildning från _____ ?
4. Berätta om din arbetslivserfarenhet i _____.

Förväntningar: Första tiden i Sverige

5. Berätta lite om den första tiden i Sverige - När kom du till Sverige?
6. Förväntningar?
 - Vad hade du för förväntningar (på arbete)?
 - Vad var lätt? Vad var svårt? (*Hinder/möjligheter?*)
7. Språket.
 - Hur viktigt var det för dig att lära dig svenska? Varför? Hur lärde du dig?
 - Hur fick du information om olika saker i samhället?
8. Bemötande. Har du sökt ett jobb? Kan du berätta om en av de gångerna, hur du blev bemött? - Svenska samhället, institutioner, myndigheter, skolor, arbetsmarknaden.

Nuvarande situation:

9. Hur skiljer sig vardagen idag jämfört med tidigare? Hur har dina arbetsmöjligheter/arbetsuppgifter/utbildning förändrats från i _____?
10. Känns det som om du förändrats på något sett av dina migrationserfarenheter, att komma till Sverige? Berätta.
 - Har du utvecklats/förändrats/påverkats som person? På vilket sätt?
 - Har du behövt ändra på något i hur du betar dig eller hur du är? (*Ge och ta? Ömsesidig integration*)
11. Vad betyder arbete för dig? Vad skulle det innebära för dig om du fick ett jobb?
12. Hur skulle du beskriva din möjlighet att påverka din situation på arbetsmarknaden/eller generellt? (*Frihet. Makt.*)
13. Språket.
 - Hur viktigt känns språket nu? Vilken roll har det? Har du märkt förändring i bemötandet av folk ju mer svenska du lär dig? Berätta.

Framtiden:

14. Hur ser du på framtiden? Arbete, utbildning.
15. Har du några mål eller drömmar?
16. Om en kvinna från _____ skulle komma till Sverige imorgon, vad skulle du vilja säga till henne?
17. Vad tycker du att det svenska samhället behöver tänka på för att skapa en mindre exkluderande arbetsmarknad och ta tillvara på den arbets- och utbildningskompetens som migranter bär med sig?

Avslutande frågor:

18. Sammanfatta eller belys det viktigaste jag plockat upp.
19. Är det något mer du vill tillägga?